

INSTRUMENTI ZA ZAŠTITU ZVIŽDAČA OD ODMAZDE

Instrument za zaštitu zviždača od odmazde

Autori

Ovaj dokument je izradila Jonida Jani uz doprinos Toma Devinea, Arjan Dyrmishi i Marka Wortha

Dizajn and layout

Ergys TEMALI

Grafika

Freepik.com

Priznanja

Ovaj dokument je izrađen u sklopu projekta koji financira National Endowment of Democracy za potporu Koaliciji jugoistočne Europe za zaštitu zviždača. Projektom koordinira i upravlja Centar za proučavanje demokracije i upravljanja.

Odricanje od odgovornosti

Iznesena mišljenja, nalazi, zaključci i preporuke pripadaju autorima.

SADRŽAJ

Uvod	7
Dio 1: Kontekst	10
Dinamika moći na random mjestu i institucionalna/organizacijska kultura	
Povjerenje u institucije	12
Kulturne konotacije (npr. Građanski angažman ili “špijuniranje”?)	14
Dio 2: Zaštita zviždača	18
Definicija zviždača	19
Zaštita od osвете	24
Kanali za prijavu i otkrivanje	34
Izvještaji unutar ustanove ili organizacije	34
Izvještaji relevantnim javnim regulatornim tijelima, Agencijama za provođenje zakona i nadzornim tijelima	38
Medijsko razotkrivanje	42
Dio 3: Mehanizmi podizanja svijesti, obuke i evaluacije	47
Podizanje svijesti i obuka	47
Mehanizmi ocjenjivanja	49
Dio 4: Vodič korak po korak za izradu politike protiv odmazde (Pravila o zviždačima)	52
Korak 1: Stvorite uvjete za kulturu govora	52
Korak 2: Politika i postupak	53
Korak 3: Pružite smjernice i obuku	53
Korak 4: Revizija i pregled	54
Dodatak 1: Rječnik pojmova	56
Dodatak 2: Model politike	58
Preambula	58
Što je zviždanje?	58
Što je zviždač?	58

Jesam li pokriven zakonom?	58
Zaposlenici	59
Koje se nepravilnosti mogu prijaviti?	59
Gdje prijaviti nepravilnosti?	60
Što trebam napisati u prijavi?	61
Hoće li moji radni kolege znati što sam prijavio?	62
Kakvu ću zaštitu imati?	63
Bibliografija	64

Popis Akronima

BIRN	Balkanska istraživačka mreža
BiH	Bosna i Hercegovina
CoE	Vijeće Europe
ILO	Međunarodna organizacija rada
OECD	Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj
TI	Transparency International
SEE	Jugoistočna Europa
WB	Zapadni Balkan

Lista tablica

Tablica 1. Tablica izraza	15
Tablica 2. Definicija zviždača	23
Tablica 3. Zaštita od odmazde	27
Tablica 4. Anonimnost i povjerljivost	31
Tablica 5. Teret dokazivanja	33
Tablica 6. Unutarnji kanali prijave nepravilnosti	38
Tablica 7. Vanjski kanali prijave nepravilnosti	41
Tablica 8. Javno objavljivanje	45

Uvod

Prijavljivanje nepravilnosti se sve više priznaje kao značajan mehanizam za sprječavanje i otkrivanje korupcije i drugih zlouporaba. Otkrivanjem nepravilnosti, zviždači mogu spriječiti štetu, zaštititi ljudska prava, sačuvati život i podržati vladavinu prava. Ipak, zviždači često nailaze na razne prepreke, uključujući odmazde, otkaze s posla, uznemiravanja, a u nekim slučajevima i fizičke napade, kao posljedicu svojih razotkrivanja nepravilnosti.

Stoga je zaštita zviždača ključna za poticanje prijavljivanja informacija o prijetnji ili šteti javnom interesu. Osim toga, zaštita zviždača promiče kulturu odgovornosti i integriteta u javnim institucijama, kao i u privatnom sektoru. Kao posljedica toga, nekoliko je zemalja usvojilo zakone o zviždačima i sredstva za njihovu zaštitu.

Unatoč tome, kako je naglasio OECD, učinkovit sustav zaštite zviždača ne ovisi samo o učinkovitoj pravnoj zaštiti i jasnim smjernicama o postupku prijave, već i o jasnoj i učinkovitoj komunikaciji, informiranju i poslodavaca i zaposlenika o njihovim pravima, odgovornostima i resursima koji su im dostupni kako bi stvoriti okruženje povjerenja koje podupire integritet na radnom mjestu i društvu u cjelini.

Štoviše, poticanje zviždača mora biti povezano s učinkovitom pravnom zaštitom od odmazde, jasnim smjernicama o postupcima prijavljivanja i pozitivnom potporom iz organizacijske hijerarhije. Ovaj dokument bavi se gore navedenim pitanjima predlažući instrument koji će podržati sve aktere uključene u promicanje kulture odgovornosti i povećanje svijesti.

Instrument se sastoji od četiri dijela. Prvi dio naglašava činjenicu da stvaranje učinkovitog instrumenta protiv odmazde na zapadnom Balkanu zahtijeva višestruki pristup koji se ne bavi samo pravnim i regulatornim pitanjima, već i kulturnim i društvenim čimbenicima. Analiziraju se čimbenici poput dinamike moći na radnom mjestu i institucionalne/organizacijske kulture, povjerenja u institucije i kulturnih konotacija koji igraju ključnu ulogu u oblikovanju kulture zviždača.

Drugi dio naglašava važnost zaštite zviždača. Odjeljak istražuje definiciju zviždanja u odnosu na međunarodne i domaće zakone zemalja Zapadnog Balkana, objašnjava mehanizam zaštite od odmazde i ističe kanale za prijavu i otkrivanje.

¹ OECD, 2016, *Committing to Effective Whistleblower Protection*, Paris: OECD Publishing, p. 12

Treći dio naglašava da zakonodavstvo o zaštiti zviždača treba biti podržano djelotvornim naporima za podizanje svijesti, obuke i evaluaciju. Odjeljak istražuje mehanizme evaluacije za utvrđivanje podataka, mjerila i pokazatelja koji se odnose na sustave zaštite zviždača kako bi se procijenila učinkovitost i pratio učinak.

Četvrti dio pruža korake koje treba uzeti u obzir pri razvoju instrumenta protiv odmazde za javne institucije i/ili organizacije. Na kraju, Dodatak 2 doprinosi modelu politike javne ili privatne ustanove u Albaniji.

Dio I: Kontekst

Dio 1: Kontekst

Prethodni slučajevi zviždanja na Zapadnom Balkanu pokazuju da se zaposlenici svjesni nepravilnosti u kontekstu svog radnog odnosa osjećaju nesigurno prijaviti ili otkriti informacije strahujući od odmazde i zabrinuti su da djeluju protiv institucionalne ili organizacijske kulture. Nadalje, visoka razina korupcije i nedostatak povjerenja u institucije u tim zemljama mogu spriječiti zaposlenike da prijave odmazdu. Stoga stvaranje učinkovitog instrumenta protiv odmazde na zapadnom Balkanu zahtijeva višestruk pristup koji se ne bavi samo pravnim i regulatornim pitanjima, već i kulturnim i društvenim čimbenicima poput dinamike moći na radnom mjestu i institucionalne/organizacijske kulture, povjerenja u institucije i kulturnih konotacija.

Dinamika moći na radnom mjestu i institucionalna/organizacijska kultura

Dinamika moći na radnom mjestu može imati značajan utjecaj na odluku o prijavi nepravilnosti. Kada su zaposlenici izloženi neravnoteži moći, mogu se suočiti sa značajnim preprekama u prijavljivanju nepravilnosti i vjerojatnije je da će šutjeti iz straha od odmazde.

Na dinamiku moći na radnom mjestu može utjecati društveni i kulturni kontekst. Na primjer, u kulturama u kojima su hijerarhijske strukture moći duboko ukorijenjene, „poslušnost se cijeni u onoj mjeri u kojoj djeluje protiv tijeka komunikacije (uključujući nepravilnosti) od nižih prema višim rangovima, ili slično, gdje se poslušnost organizaciji više naglašava nego njegova odgovornost prema onima kojima treba služiti.”² Stoga je prvi korak prema promicanju zviždača na Zapadnom Balkanu rješavanje neravnoteže moći i hijerarhijskih struktura.

Drugi faktor koji može pridonijeti neravnoteži moći na radnom mjestu je organizacijska kultura. Studije su pokazale da pozitivna i etička organizacijska kultura smanjuje slučajeve nepravilnosti i povećava vjerojatnost da će zaposlenici “zviždati.”³ Stoga je ključni dio učinkovitog instrumenta

² Council of Europe, October 2014, *Protection of Whistleblowers: Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe, p. 14

³ Cheema, Moeen Umar, Rahat Munir, and Sophia Su, 2021, *Corporate Governance and Whistleblowing: Corporate Culture and Employee Behaviour*. UK: Routledge, p. 60

protiv odmazde promicanje institucionalne/organizacijske kulture koja smanjuje količinu nepravilnosti i koja potiče prijavljivanje ili otkrivanje bez straha od negativnih posljedica.

Okruženje unutar organizacije uspostavlja premise za sve institucionalne radnje. Ključni faktor je organizacijsko vodstvo s vrha. To zahtijeva i osobnu predanost vodstva i provedbu, uključujući:

- vrlo vidljiva predanost voditelja organizacije slobodnom protoku informacija ključna je za institucionalne provjere i ravnoteže, s više tog od same retorike. Osobna predanost vodstvu trebala bi se pokazati pisanim oblikom dostavljenim cijelom osoblju, prioritarnom temom na sastancima svih zaposlenika, sudjelovanjem u programima obuke za prava zviždača i politikom otvorenih vrata za primanje povjerljivih informacija.⁴
- priznanje od strane vodstva poduzeća da je loše poslovanje i loše upravljanje” ubiti glasnika”. Studije dosljedno pokazuju da su zviždači učinkovitiji u razotkrivanju internog lošeg ponašanja kao što su gospodarski zločini protiv organizacija od revizora, internih odjela za usklađenost i organa za provedbu zakona zajedno. Nadalje, korporacije koje imaju internu politiku zviždača imaju smanjenu odgovornost, s manje vladinih mjera provedbe i nižim kaznama, manje parnica i skromnijim rezolucijama.
- politiku otvorenih vrata voditelja organizacije za izravno primanje povjerljivih informacija.
- pozitivno pojačanje, kao što su nefinancijske nagrade Speak Out za izvršnog direktora na sastancima svih zaposlenika kako bi se odala počast zviždačima i objasnilo kako su njihovi postupci pomogli organizaciji.
- formalna politika o zviždačima utemeljena na nultoj toleranciji za odmazdu protiv zviždača bilo putem službenih kanala ili govorom na dužnosti (priopćavanje zaštićenih informacija nadređenima i kao dio radnih obaveza); provediva zaštita identiteta za anonimne i povjerljive objave; vjerodostojne kanale za osporavanje odmazde koji su ovlašteni pružiti pomoć eliminirajući sav utjecaj odmazde; jačanje disciplinske odgovornosti za one koji sudjeluju u uznemiravanju; i vjerodostojne kanale za djelovanje prema informacijama zviždača.

⁴ PricewaterhouseCoopers and Martin Luther University Economy and Crime Research Center, 2007, Economic Crime: People, Culture and Controls: The 4th Biennial Global Economic Crime Survey, p. 8, 10. http://www.pwc.com/en_GX/gx/economic-crime-survey/pdf/pwc_2007gecs.pdf.

Povjerenje u institucije

Prema Transparency Internationalu, osim straha od posljedica (pravnih, finansijskih, reputacijskih) i neizvjesnosti oko toga kako, gdje i kome prijaviti, jedan od glavnih razloga zbog kojih ljudi ne prijavljuju korupciju jest uvjerenje da se ništa neće učiniti i da prijava nepravilnosti neće napraviti nikakvu razliku. Stoga bi odnos između povjerenja u institucije i zviždanja trebalo uzeti u obzir pri izradi politike o zviždanju.

Teorija društvene razmjene sugerira da će zviždači vjerojatnije istupiti ako smatraju da je organizacija ili institucija za koju rade vrijedna povjerenja i da će njihov čin zviždanja uzvratiti pozitivnim ishodom, poput zaštite od odmazde i priznanja za njihovu hrabrost. Slično tome, teorija organizacijske pravde sugerira da kada pojedinci percipiraju da je organizacija ili institucija za koju rade poštena i pravedna, veća je vjerojatnost da će prijaviti sve nezakonite ili neetičke aktivnosti koje zamijete. Stoga više razine povjerenja u institucije mogu stvoriti pozitivno okruženje koje potiče ponašanje zviždača.

Štoviše, istraživanje je pokazalo da kada organizacije daju prioritet izgradnji povjerenja i transparentnosti, vjerojatnije je da će stvoriti okruženje koje potiče zviždače. Na primjer, studija je pokazala da su organizacije koje su implementirale mehanizme internog izvješćivanja i njegovale kulturu povjerenja i otvorenosti bile uspješnije u sprječavanju i otkrivanju prijevara i drugih oblika nepravilnosti. Stoga bi organizacije trebale dati prioritet izgradnji povjerenja kako bi potaknule ponašanje zviždača i poboljšale etičke prakse.

Tekstni okvir u nastavku ilustrira odnos između povjerenja u instituciju i zviždanja.

Aleksandar Obradović, Srbija

Dana 18. rujna, tri dana nakon što je Arms Watch izvijestio da je državna tvrtka bila uključena u izvoz streljiva koje su u konačnici nabavili borci Islamske

⁵ <https://www.transparency.org/en/our-priorities/whistleblowing>

⁶ Colquitt et al. (2013), *Trust, trustworthiness, and trust propensity: A meta-analytic test of their unique relationships with risk taking and job performance*, *Journal of Applied Psychology*, 98(3), 479–506. doi: 10.1037/a0031924

⁷ Greenberg, J. (1990), *Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow*, *Journal of Management*, 16(2), 399–432, doi: 10.1177/014920639001600208

⁸ Ehrlich et al. (2021), *Whistleblowing, internal control reporting systems, and firm value*. *Journal of Business Ethics*, 170(1), 127–146. doi: 10.1007/s10551-018-3885-5

države u Jemenu, srbijanska Sigurnosno-obavještajna agencija (BIA) uhitila je Aleksandra Obradovića u tvornici oružja Krušik u Valjevu.

Prema Balkanskoj istraživačkoj mreži (BIRN), tužitelji istražuju Obradovića zbog sumnje da je odao poslovne tajne, za što je zapriječena kazna do 10 godina zatvora. Obradović je za BIRN rekao da nije vjerovao srbijanskim vlastima da će istražiti dokaze, pa se obratio izravno medijima.⁹

“Žalosno je što u ovoj zemlji imamo više povjerenja u istraživačke novinare nego u državna istražna tijela.”

Aleksandar Obradović

Murat Mehmeti, Kosovo

Sličan je slučaj Murata Mehmetija, bivšeg policajca, koji je u studenom 2016. javnosti razotkrio razrađenu prijevaru utaje poreza koja je trajala godinama. Mehmeti je razotkrio shemu u televizijskoj istraživačkoj emisiji “Jeta në Kosovë” (Život na Kosovu) koju je vodila Jeta Xharra, kosovska direktorica BIRN-a.

Mehmeti je rekao da su visoki dužnosnici Porezne uprave odbili istražiti. Što je još gore, maltretirali su ga i nudili mu unapređenja kao mito da odustane od istrage.

Na primjer, u Albaniji četiri od pet ljudi smatra da bi zviždači trebali moći kontaktirati medije ili koristiti internet kako bi skrenuli pozornost na kriminal i korupciju. Nadalje, svaki četvrti smatra da bi mediji i internet trebali biti dostupni kao

⁹ Southeast Europe Coalition on Whistleblower Protection, *Whistlewire, News from the Southeast Europe Coalition on Whistleblower Protection*, Winter 2020, Volume 1, Issue 1, pp. 1-2.

¹⁰ Southeast Europe Coalition on Whistleblower Protection, *Whistlewire, News from the Southeast Europe Coalition on Whistleblower Protection*, Winter 2020, Volume 1, Issue 1, p. 4

prva opcija za otkrivanje zviždačima.¹¹ Ovo je trend u cijeloj regiji jer je tri četvrtine ispitanika u studiji reklo da bi zviždačima trebalo dopustiti otkrivanje informacija medijima ili putem interneta.¹²

S druge strane, zviždači neće raditi kroz moguće kanale ako ne vjeruju da će njihov rizik učiniti razliku ili ako se boje odmazde jer su se razotkrili. Tim redosljedom, ovo su dva primarna zastrašujuća učinka za potencijalne zviždače.¹³ Dva su osnovna načela za postizanje povjerenja:

- odgovarajuću strukturu kroz zdravu politiku zviždača i organizacijske kanale (više o tome u nastavku); i
- evidenciju koja znači da politike daju rezultate. Za odmazdu to znači gore sažetu strukturu s transparentnom evidencijom uspjeha. To znači javno dostupna evidencija o broju pritužbi protiv odmazde zviždača; vrijeme potrebno za rješavanje; koliko je bilo slučajeva odmazde; rasponi slučajeva; istegovne odgovornosti.

Da bi otkrivanja podataka imala značaj, na strukturnoj razini legitimitet zahtijeva davanje zviždaču pravo glasa da prati otkrivanja podataka, kao što je prilika za pobijanje poricanja navodnih nepravilnosti i komentiranje nacрта nalaza. Nakon toga mora uslijediti transparentnost rezultata i provedba korektivnih mjera kako bi se pokazalo da je zviždanje imalo utjecaja.

Zaključno, više razine povjerenja u institucije pozitivno su povezane s ponašanjem zviždača, a organizacije bi trebale dati prioritet izgradnji povjerenja kako bi potaknule zviždače i poboljšale etičke prakse. Institucije/organizacije bi trebale promatrati zviždače kao priliku za poboljšanje svojih postupaka i dati prioritet izgradnji povjerenja kako bi potaknule okruženje u kojem je vjerojatnije da će zviždači istupiti odnosno prijaviti nepravilnost.

Kulturne konotacije (npr. Građanski angažman ili “špijuniranje”?)

Iako se na zviždače često gleda kao na osobe s visokim integritetom za suprotstavljanje korupciji i drugim nedjelima, u nekim društvima „zviždanje“ nosi

¹¹ A survey of 7000 people in seven SEE economies measured public attitudes on whistleblowing and whistleblower protection. See: Worth, Mark et al, 2017, *Public Attitudes to Whistleblowing in South East Europe*, Bosnia and Herzegovina: Regional Cooperation Council.

¹² ibid

¹³ Stubben, S. and Welch, K.T. (2018). Evidence on the Use and Efficacy of Internal Whistleblowing Systems. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.3273589

negativne konotacije izdaje, nelojalnosti ili kršenja povjerenja. Kao što je primijetila Parlamentarna skupština Vijeća Europe, “u nekim zemljama postoje duboko ukorijenjeni kulturni stavovi koji potječu iz društvenih i političkih okolnosti, poput diktature i/ili strane dominacije, pod kojima je nepovjerenje prema 'doušnicima' koji rade protiv vlasti bilo normalno.”¹⁴

U Albaniji, zbog dosadašnjeg nadzora građana od strane tajne policije, zviždači su označeni kao “doušnici” i “špijuni”. Čak su i mediji koristili riječ “špijun/doušnik” u procesu donošenja i implementacije Zakona o zaštiti zviždača.¹⁶

Kako bi se suzbile neke od negativnih konotacija koje se mogu povezati sa zviždanjem, kada se ne razlikuje ispravno od informiranja, razbijanja rangova ili nelojalnosti, usvajaju se novi izrazi i oživljavaju stari izrazi koji imaju neutralnije značenje¹⁷ Donja tablica prikazuje neke primjere novih pojmova koje su usvojile neke zemlje zapadnog Balkana.

Bosna i Hercegovina	U BiH se izraz uzbunjivač započeo koristiti iako je u nacrtu zakona napisan izraz “izvjestitelj korupcije”, odnosno prijavitelji korupcije.
Srbija	Srpski izraz za „zviždača“ je „uzbunjivač“ (latinski), što znači “dizač uzbune”. Izraz je nastao prije nekoliko godina i ima uglavnom pozitivnu konotaciju. Riječ je o Zakonu o zaštiti zviždača koji je usvojen u studenom 2014. godine.
Sjeverna Makedonia	Makedonci su za izmjene svog antikorupcijskog zakona upotrijebili izraz „ukažuvač“ (ukazhuvach na latinici), što znači netko tko ukazuje na nepravilnosti.

Tablica 1. Tablica izraza¹⁸

¹⁴ Council of Europe, October 2014, *Protection of Whistleblowers: Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe, p. 14

¹⁵ Dyrnishi, et al., November 2013, *Whistleblowers protection in Albania: An assessment of the legislation and practice*, Tirana: Institute for Democracy and Mediation, p.3.

¹⁶ Andoni, Ben, April 2020, *Albania Media Reporting on Whistleblowing, On a More Engaged Role of Journalists in Improving Reporting on Whistleblowing*, Tirana: Center for the Study of Democracy and Governance, p. 8

¹⁷ Council of Europe, August 2016, *Protection of Whistleblowers: A Brief Guide for Implementing a National Framework*, Strasbourg: Council of Europe, pp. 16-17.

¹⁸ ibidem

Istraživanja provedena u jugoistočnoj Europi (JIE) o stavovima javnosti o zviždačima i zaštiti zviždača pokazuju "slabu podršku zviždačima". S druge strane, svaki šesti ispitanik smatra da bi zviždače trebalo kazniti za otkrivanje povlaštenih informacija.¹⁹ Nadalje, opći trend ankete je da građani pokazuju "slabu potporu i razumijevanje toga kako zviždanje može biti „pozitivna sila“ u njihovim gospodarstvima”²⁰

Ovo naglašava nužnost javnog obrazovanja kako bi se građani informirali o njihovoj ulozi protiv vlade i korporativne korupcije s naglaskom na ulogu zviždača u tome. Također, kontinuirano ohrabrivanje pojedinaca da sebe smatraju odgovornima u borbi protiv korupcije i da imaju povjerenja u svoju sposobnost da dovedu do povoljnih promjena stalna je poteškoća u regiji.

Javno prihvaćanje i solidarnost sa zviždačima nužni su kako bi „prava na papiru“ zaživjela. Bez opsežnih napora u obrazovanju javnosti, građani neće prevladati ukorijenjene kulturološke predrasude kako bi pružili političku podršku, pa čak ni biti svjesni novih prava zviždača. Taktike koje su se pokazale učinkovitima uključuju:

- povremeni organizacijski sastanci kako bi se objasnila prava zviždača i njihova korist te traženje informacija o tome kako bi se zakon trebao poboljšati u praksi;
- javna transparentnost putem izvješća koja objavljuju dosadašnje rezultate, medijskih objava i medijskih foruma o tome kako je zviždanje učinilo razliku;
- vidljiva predanost i potpora nacionalnih političkih čelnika, poput predsjednika i premijera Srbije koji govore na nacionalnim konferencijama zviždača Organizacije civilnog društva Pištaljka;
- davanje prava građanima da prijave nepravilnosti, tako da i osobe koje nisu zaposlene imaju pravo na otkrivanje informacija/nepravilnosti putem kanala za zviždanje, uz zaštitu od odmazde.

¹⁹ Ibid, p. 5

²⁰ Ibid, p. 6

Dio2: Zaštita zviždača

Dio 2: Zaštita zviždača

Zviždači imaju ključnu ulogu u otkrivanju slučajeva nepravilnosti, lošeg upravljanja i korupcije, što može imati ozbiljne posljedice za javnu sigurnost, ljudska prava i vladavinu prava. Međutim, zviždači se često suočavaju sa značajnim osobnim rizicima za svoje postupke. Mogu biti predmet odmazde ili otpuštanja s radnog mjesta, tuženi od strane poslodavca zbog kršenja povjerljivosti ili davanja klevetničkih izjava, pa čak i podvrgnuti kaznenim kaznama. U ekstremnim slučajevima, zviždači također mogu biti izloženi riziku od fizičkih ozljeda.

Zaposlenici u javnom i u privatnom sektoru obično su prvi koji prepoznaju nepravilnosti ili nesavjesno postupanje ili druge rizike za javni interes. Ali "nedostatak zakonske inkorporacije ili aktivne provedbe okvira za zaštitu zviždača može odvratiti one koji su svjedoci nepravilnosti da ih prijave."²¹

Najprepoznatljivije prepreke za prijavu nepravilnosti ²² uključuju:

1. Strah od odmazde zbog razotkrivanja. Obično, nakon što zaposlenik „zazviždi“, na njega će se vršiti sve veći pritisak da povuče svoju prijavu i suzdrži se od daljnjeg otkrivanja.
2. Pravne prepreke uključujući obvezu lojalnosti poslodavcu, zakone koji zabranjuju objavljivanje tajnih podataka, kao i zakone vezane uz klevetu, koriste se za odvratanje zviždača od prijavljivanja nepravilnosti.
3. Kulturološke barijere. U mnogim se kulturama na zviždače često gleda kao na "drukere", "prokazivače" ili "doušnike". U postdiktatorskim društvima zbog povezivanja s djelovanjem nekadašnje tajne policije, zviždači se često percipiraju kao „doušnici“, „špijuni“ ili osobe koje djeluju za osobnu korist.

S druge strane, sposobnost zviždača da prijave nepravilnosti usko je povezana s temeljnim načelima kao što su sloboda govora, sloboda savjesti, transparentnost i odgovornost. Opće je poznato da snažna zaštita od odmazde za zviždače može pomoći u stvaranju poticajnijeg okruženja u kojem se pojedinci osjećaju sigurnije dajući informacije i gdje su radna mjesta transparentnija i odgovornija

²¹ OECD, 2016, *Committing to Effective Whistleblower Protection*, Paris: OECD Publishing, p. 18

²² Banisar, David, (February 1, 2011), *Whistleblowing: International Standards and Developments*, pp. 8-12., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1753180>

Mnoge su se zemlje obvezale na provedbu zakona za zaštitu zviždača²³ putem međunarodnih konvencija, a vlade, tvrtke i neprofitne organizacije sve su spremnije uspostaviti propise koji će podržati te napore.

Prema OECD-u, zaštita pojačana učinkovitim zakonima „odskočna je daska“ za istupanje protiv nepravilnosti. Preporuka Vijeća Europe o zaštiti zviždača iz 2014. (u daljnjem tekstu: Preporuka CoE) navodi da bi zviždače trebalo zaštititi od odmazde bilo kojeg oblika, bilo izravne ili neizravne.²⁴ Štoviše, domaći pravni sustavi zemalja Zapadnog Balkana pružaju određenu zaštitu osobama koje prijave bilo kakve činjenice u vezi s djelima korupcije u dobroj vjeri i na razumnim osnovama.

Definicija zviždača

Smatra se da pojam zviždač potječe od prakse engleskih “bobbiesa” (policajaca u prvoj londonskoj policiji) da tresu zvečku, što je kasnije zamijenjeno puhanjem u zviždaljku kada vide počinjenje zločina, kako bi upozorili i zatražili pomoć drugog zakonskog izvršitelja i šire javnosti.²⁵

Ne postoji jedinstvena i široko prihvaćena definicija zviždača. “To može biti čin slobode govora, antikorupcijski alat i interni mehanizam za upravljanje sporovima.”²⁶ U pravnom smislu, američki politički aktivist Ralph Nader je 1972. godine definirao zviždanje kao “čin muškarca ili žene koji, vjerujući da javni interes prevladava nad interesom organizacije kojoj služi, „puše u zviždaljku“ da je organizacija upletena u korumpirane, nezakonite, lažne ili štetne aktivnosti.”²⁷

“Zviždači se često poistovjećuju s doušnicima, koji su općenito na lošem glasu.”²⁸ Stoga je važno razlikovati zviždače od doušnika, posebno u kontekstu Zapadnog Balkana. U mnogim slučajevima doušnici mogu

²³ 49 nations already have national laws, which will swell to 63 with implementation of the European Union Whistleblower Directive. While these laws vary widely in terms of strength, they all have common characteristics.

²⁴ Council of Europe, October 2014, *Protection of Whistleblowers: Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*, Strasbourg: Council of Europe, p. 9

²⁵ Council of Europe, August 2016, *Protection of Whistleblowers: A Brief Guide for Implementing a National Framework*, Strasbourg: Council of Europe, p. 17

²⁶ Banisar, David, (February 1, 2011), *Whistleblowing: International Standards and Developments*, pp. 4-5., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1753180>

²⁷ Quoted in: <https://whistleblowerprotection.eu/who-is-a-whistleblower/>

²⁸ Banisar, David, (February 1, 2011), *Whistleblowing: International Standards and Developments*, p. 2., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1753180>

biti uključeni u neetičku aktivnost i odlučiti otkriti informacije kako bi smanjili svoju odgovornost, bilo dobrovoljno ili zbog pritiska.²⁹

Iz pravne perspektive, Europski sud za ljudska prava tumači prijavu nepravilnosti u javnom interesu kao oblik slobode izražavanja zajamčene člankom 10. Europske konvencije o ljudskim pravima.³⁰

Međunarodna organizacija rada (ILO) definira zviždanje kao "prijavu zaposlenika ili bivših zaposlenika o nezakonitim, nepravilnim, opasnim ili neetičkim praksama poslodavaca."³¹ U međuvremenu, u svojoj Rezoluciji 1729 (2010) o zaštiti „zviždača“, usvojenoj 29. travnja 2010., Parlamentarna skupština Vijeća Europe (PACE) naglasila je važnost „zviždanja“ - zabrinutih pojedinaca koji su „alarm za zaustavljanje nepravilnosti“ koja ih izlažu opasnosti - budući da njihova djela pružaju priliku za jačanje odgovornosti i jačanje borbe protiv korupcije i lošeg upravljanja, kako u javnom tako i u privatnom sektoru."³²

Stoga, iako postoje mnoge varijacije, najčešći standard je da zviždač vjeruje u ono što je za njega nepravilnost, za nezakonitost, zlouporabu ovlasti, loše upravljanje, ili prijetnje javnom zdravlju ili sigurnosti.³³ Direktiva EU-a olakšava tako što zahtijeva samo uvjerenje prijavitelja da se radi o nepravilnosti, čak i ako postoji pogrešna sumnja bez dokaza, o prošlom, tekućem ili potencijalnom budućem kršenju.³⁴ U uobičajenim terminima, zviždači su oni koji koriste pravo na slobodu govora kako bi se suprotstavili zlouporabama moći koje izdaju povjerenje javnosti.

Na Zapadnom Balkanu, kao rezultat suradnje između vladinih institucija, međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija, zakoni o zaštiti zviždača usvojeni su u razdoblju između 2014. i 2019.³⁵ Tablica u nastavku sažima definiciju zviždača i zviždača za svaku od zemalja Zapadnog Balkana.

²⁹ *ibid*

³⁰ See: Council of Europe, European Court of Human Right, European Convention on Human Rights, Strasbourg: Council of Europe, p. 12.

³¹ International Labour Organization Thesaurus. In: <https://metadata.ilo.org/thesaurus/648756062.html>

³² Council of Europe, *Resolution 1729 (2010) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the protection of "whistle-blowers"*, Strasbourg: Council of Europe, p. 1.

³³ U.S.C. 2302(b)(8) in the U.S. Whistleblower Protection Act

³⁴ EU Directive, Article (Art.) 5(2), Recital (Rec.) paras. 32, 43.

³⁵ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 7.

Albanija

Zakon o zviždanju i zaštiti zviždača (2016)³⁶

„Zviždanje“ je dojava informacija odgovornoj jedinici ili HIDAACI-ju od strane zviždača u vezi sa sumnjom na koruptivnu radnju ili praksu, koja se provodi na njegovom radnom mjestu u javnom tijelu ili privatnom subjektu.

„Zviždač“ je osoba koja je zasnovala radni odnos, bez obzira na narav ili trajanje radnog odnosa, a koja prijavi sumnju na koruptivnu radnju ili koruptivnu praksu.³⁷

Bosna i Hercegovina³⁸

Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine (2013)

„Zaštićeno prijavljivanje“ je prijavljivanje koruptivnih radnji-nepравilnosti.

„Zviždač“ je svaka osoba zaposlena u institucijama vlasti BiH i pravnim osobama koje su osnovale institucije BiH koja podnosi prijavu u skladu s uvjetima propisanim Zakonom.³⁹

Bosna i Hercegovina

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine(2018)⁴⁰

„ Zaštićena prijava“ je prijava korupcije koja podliježe zaštiti podnositelja prijave, sukladno Zakonu o zaštiti zviždača.

„Zviždač“ je osoba koja je zaposlena u ustanovama javne uprave, javnim poduzećima, i drugim pravnim osobama” čiji je osnivač Brčko distrikt, te u “pravnim osobama” i

³⁶ Law No.60/2016 on “Whistleblowing and Whistleblower Protection”, Article 3, point 10 and point 13.

³⁷ For more information regarding whistleblower protection in Albania see PLE Albania, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=219>

³⁸ The Constitution sets out the internal structure of the country as a state consisting of two entities, the Federation of Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska, as well as the Brčko District. Bosnia and Herzegovina has three laws on the protection of whistleblowers: the Law on Whistleblower Protection in the Institutions of Bosnia and Herzegovina; the Law on the Protection of Persons who Report Corruption of Brčko District; and the Law on the Protection of Persons who Report Corruption of Republika Srpska.

³⁹ For more information regarding whistleblower protection in the institutions of Bosnia and Herzegovina see: PLE BiH available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=221>

⁴⁰ For more information regarding whistleblowers protection in Brčko District see PLE Brčko District available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=223>

“poduzetnicima” i koja podnosi prijavu¹ u skladu s uvjetima propisanim Zakonom.

Bosnia and Herzegovina

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske(2017)⁴²

“Zaštićeno prijavljivanje” je prijavljivanje bilo kojeg oblika korupcije u javnom ili privatnom sektoru.

„Zviždač“ je svaka fizička ili pravna osoba koja prijavi bilo koji oblik korupcije u javnom ili privatnom sektoru za koji sazna.⁴³

Kosovo*⁴⁴

Zakon o zaštiti zviždača (2018.)

„Zviždanje“ znači prijavljivanje ili otkrivanje informacija o radnjama i propustima koji predstavljaju prijetnju ili štetu javnom interesu. Pod prijavom se podrazumijeva prijava unutar javne ustanove ili privatnog subjekta ili nadležnom tijelu, dok objava podrazumijeva stavljanje informacije u javnost.

„Zviždač“ je svaka osoba koja prijavi ili objavi informaciju o prijetnji ili šteti javnom interesu u okviru svog radnog odnosa u javnom ili privatnom sektoru, neovisno o prirodi odnosa, trajanju i plaćanju.⁴⁵⁴⁶

⁴¹ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 29.

⁴² For more information regarding whistleblower protection in Republika Srpska see: PLE Republika Srpska available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=222>

⁴³ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 37.

⁴⁴ This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 and the ICJ Opinion on the Kosovo Declaration of Independence.

⁴⁵ For more information regarding whistleblowers protection in Kosovo see: PLE Kosovo, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=224>

⁴⁶ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 47.

Crna Gora

Zakon o sprječavanju korupcije (2014.)

„Zviždanje“ je prijava prijetnji javnom interesu koja ukazuje na postojanje korupcije.

“Zviždač” je svaka fizička ili pravna osoba koja podnese prijavu nepravilnosti od javnog interesa koja ukazuje na postojanje korupcije.⁴⁷⁴⁸

Sjeverna Makedonija

Zakon o zaštiti zviždača (2015; izmjene I dopune 2018, 2020)

“Zviždanje” je otkrivanje informacija s ciljem zaštite javnog interesa.

„Zviždač“ je osoba koja ima ili je bila u poslovnom odnosu ili drugom obliku suradnje s institucijom, odnosno pravnom subjektom u kojem je prijavila nepravilnost; osoba koja koristi ili je koristila usluge ustanove, odnosno pravne osobe u javnom ili privatnom sektoru o kojem je prijavila nepravilnost.

Srbija

Zakon o zaštiti zviždača (2014)

„Zviždanje“ je otkrivanje informacija o povredi propisa, povredi ljudskih prava, vršenju javnih ovlasti protivno svrsi za koju su povjerene, opasnosti za život, zdravlje ljudi, sigurnost i okoliš, kao i radi sprječavanja šteta većeg obima.

Zviždač je isključivo fizička osoba koja radi u javnom i privatnom sektoru koja podnosi prijave nepravilnosti u vezi sa zapošljavanjem, postupcima zapošljavanja, korištenjem usluga javnih i drugih tijela, nositeljima javnih ovlasti ili javnih službi, poslovanjem i vlasništvom u gospodarskom poslovanju.⁴⁹⁵⁰

Tablica 2. Definicija zviždača

U skladu s tim, Kosovo* i Srbija imaju širu definiciju zviždača (ili anonimnog prijavljivanja), u skladu s Preporukom Vijeća Europe.

⁴⁷ ⁴⁷ For more information regarding whistleblowers protection in Montenegro see: PLE Montenegro, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=220>

⁴⁸ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 66.

⁴⁹ For more information regarding whistleblowers protection in Serbia see PLE Serbia, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=227>

⁵⁰ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 89

Zaštita od osвете

Opće je poznata potreba za učinkovitom zaštitom od osвете. Direktiva EU-a definira osvetu kao „svaku izravnu ili neizravnu radnju ili propust koji se dogodi u kontekstu povezanim s poslom, potaknutim internim ili vanjskim prijavljivanjem ili javnim razotkrivanjem, koje uzrokuje ili može uzrokovati neopravdanu štetu prijavitelju”.⁵¹

Da bi se kvalificirala za zaštitu prema Direktivi, osoba koja je prijavila nepravilnost trebala bi imati „razumne razloge vjerovati da su informacije o prijavljenim nepravilnostima bile istinite u vrijeme prijave i da su te informacije spadale u područje primjene Direktive”.⁵²

Kao što je već rečeno, zemlje Zapadnog Balkana imaju zakone koji se odnose na zviždače, ali neki od njih su nedovoljni u pogledu zaštite od osвете. Tablica u nastavku sažima zaštitu od osвете prema nacionalnim zakonodavstvima zemalja Zapadnog Balkana.

<p>Albanija</p>	<p>Da bi se kvalificirala za zaštitu, osoba mora imati razumno uvjerenje, sumnju ili razloge vjerovati da su prijavljeni podaci točni. Zakon definira "dobru namjeru" kao prijavu koja se nije temeljila na motivima zlostavljanja ili klevete ili osoba nije podnijela prijavu zbog motiva obmane.⁵³</p> <p>Po ovom pitanju, zakon je potencijalno problematičan, jer će se suditi o motivima zviždača.⁵⁴</p>
<p>Bosna i Hercegovina</p>	<p><i>Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Zakon pruža zaštitu osobi koja ima informaciju za koju "smatra da je istinita". Zakon to definira kao "dobru vjeru". Ova definicija tehnički eliminira zabrinutost u vezi sa suđenjem o motivima zviždača. Međutim, jezik bi mogao biti zbunjujući jer definicija nije u skladu s uobičajenim tumačenjima dobre vjere.⁵⁵</p>

⁵¹ EU Directive, Article 5

⁵² EU Directive, Article 6

⁵³ Law No.60/2016 on "Whistleblowing and Whistleblower Protection", Article 6, letter b.

⁵⁴ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 12.

⁵⁵ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 22

**Bosna i
Hercegovina**

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Da bi se kvalificirala za zaštitu, zakon propisuje da osoba mora imati opravdane sumnje ili okolnosti postojanja korupcije u dobroj vjeri te da zaposlenik opravdano vjeruje da to što prijavljuje predstavlja korupciju.

Izraz "dobra vjera" mogao bi se tumačiti kao test motiva - je li osoba imala ispravnu namjeru prijaviti. To znači da će se suditi o motivima zviždača.⁵⁶

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske

Zakon kaže da se osoba mora prijaviti "u dobroj vjeri" da bi bila zaštićena od osvete. Osoba koja posumnja da je pokušano ili počinjeno korupcijsko djelo, o čemu ima vlastita saznanja i za koja smatra da su istinita, ima obvezu suzdržati se od zlouporabe prijave.

U smislu borbe protiv korupcije, za vjerodostojnost su relevantni samo motivi zviždača. Ako prosudba o njihovim motivima za pružanje vjerodostojnih dokaza odredi imaju li ikakva zakonska prava protiv osvete, bit će iscrpljujući učinak odvracanja. To je li osoba imala ispravnu namjeru da podnese prijavu ne bi trebalo biti temelj za odobravanje ili uskraćivanje pravne zaštite.⁵⁷

Kosovo*

Zakon zahtijeva da zviždač "razumno vjeruje" da su informacije koje je prijavilo istinite. Osoba nije dužna dokazati dobronamjernost i vjerodostojnost informacija. Osoba ne gubi zaštitu ako prijava zapravo ne ukazuje na prijetnju ili štetu. Izričito je zabranjeno ispitivanje motiva zviždača.⁵⁸

⁵⁶ Ibid, p. 30

⁵⁷ Ibid, p. 38

⁵⁸ Ibid, p. 48

<p>Crna Gora</p>	<p>Da bi se osoba kvalificirala za zaštitu treba imati razumne razloge vjerovati da postoji prijetnja javnom interesu koja ukazuje na postojanje korupcije. Zakon također navodi da će ljudi biti zaštićeni samo ako prijave u dobroj vjeri.</p> <p>Standard dobre vjere rutinski uključuje razmatranje motiva. Ovaj se izraz dugo tumačio kao motiv ili testi - je li osoba imala ispravnu namjeru prijaviti nepravilnost. Opasno je ispitivati nečiji motiv⁵⁹</p>
<p>Sjeverna Makedonija</p>	<p>Zakon navodi da osoba, da bi bila zaštićena, mora podnijeti prijavu u dobroj vjeri i na temelju razumnog uvjerenja, u trenutku prijave, da su informacije sadržane u prijavi istinite. Prema zakonu, ljudi nisu dužni dokazati da su djelovali u dobroj vjeri i da je njihova prijava istinita. Zakon također zahtijeva od zviždača da postupa "s dužnom pažnjom i savjesno".</p> <p>Svi su ti zahtjevi vrlo subjektivni i sami po sebi podložni riziku od zlouporabe. "Dobra vjera" nije definirana u zakonu, što spremno otvara vrata provjeri motiva i uskraćivanju zaštite i prava dobronamjernim zviždačima. Uključivanje "dužne pažnje" i "savjesno" otvara vrata analizi namjere osobe.⁶⁰</p>
<p>Srbija</p>	<p>Da bi se kvalificirala za zaštitu, "istinitosti"prijavitelj mora biti "vjerodostojan osobi koja posjeduje istu prosječnu razinu znanja i iskustva kao zviždač".U globalnoj sudskoj praksi, ovo je standard koji treba zamijeniti standardom Direktive EU-a „opravdani razlozi za vjerovanje da su prijavljene informacije bile istinite u vrijeme prijave..”⁶¹</p>

Tablica 3. Zaštita od odmazde

⁵⁹ Ibid, p. 67

⁶⁰ Ibid, p. 78

⁶¹ Ibid, p. 90

Konsenzusni standard za osvetu je diskriminatorno postupanje, jer zviždanje stvara loš učinak nanošenjem štete zaposleniku.⁶² Direktiva EU-a i gotovo svi noviji zakoni o zviždačima pružaju obranu ne samo od uznemiravanja na radnom mjestu, već i od osvetničkih građanskih ili kaznenih parnica.⁶³

Nadalje, kanali zaštite trebali bi uključivati dva načina traženja pomoći. Prva opcija je istraga s ovlastima za djelovanje od strane agencije specijalizirane za slučajeve zviždača. Iako nijedna agencija nema dovoljno resursa da osigura pravdu za sve koji to zaslužuju, ova besplatna opcija može biti jedina realna prilika za zviždače da se brane. Za one koji si to mogu priuštiti ili dobiti savjetnika zbog mogućnosti za odvjetničke naknade u uspješnom slučaju, najbolje prakse također zahtijevaju neovisan zakonski postupak kroz pristup sudu.

U Srbiji zaštita od odmazde nije ograničena na pojedince koji su otkrili informaciju, već i na pojedince koji pomažu ili pokušavaju pomoći zviždaču i na one koji se smatraju zviždačima.⁶⁴

Srbija, Zakon o zaštiti zviždača

Članak 6: Zaštita povezanih osoba

Povezana osoba uživa zaštitu kao i zviždač ako učini vjerojatnim da je protiv nje poduzeta štetna radnja zbog povezanosti sa zviždačem.

Article 7: Pravo na zaštitu zbog pogrešne identifikacije kao zviždača

Osoba koja učini vjerojatnim da je protiv nje poduzeta štetna radnja jer je izvršitelj štetne radnje pogrešno smatrao da je ta osoba zviždač ili s njim povezana osoba, uživa pravo na zaštitu kao i zviždač.

⁶² See., e.g., EU Directive, Arts. 5(11) and 19

⁶³ Id., Arts. 21(3) and 21(7); Rec., Paras. 92, 97; IBA Report, Appendix 3.

⁶⁴ Terracol, Marie., 2018, *A Best Practice Guide for Whistleblowing Legislation*, Berlin: Transparency International, p.

Anonimnost i povjerljivost

Anonimnost i povjerljivost primarna su briga za zviždače, jer ako ne budu identificirani neće se suočiti s osvetom. Zviždači imaju pravo na povjerljivost svog identiteta i svih podataka za identifikaciju, osim ako se toga odreknu svojim prethodnim pisanim pristankom ili ako to zahtijeva službena istraga ili sudski postupak.⁶⁵

Anonimna prijava je ona u kojoj identitet zviždača ostaje tajna. Povjerljivo izvješće je ono u kojem je identitet zviždača poznat samo primatelju pod uvjetom zaštite identiteta zviždača. Direktiva EU zahtijeva zaštitu anonimnih zviždača koji su razotkriveni.⁶⁶ Standardi za poštivanje obveze povjerljivosti uključuju:

- zaštita ne samo identiteta nego i identifikacijskih informacija koje se mogu pratiti do zviždača;
- zahtjev za prethodno pismeno dopuštenje za diskrecijske odluke o objavljivanju podataka koji se mogu identificirati;
- prethodna obavijest o nediskrecijskim odlukama o objavljivanju podataka koji se mogu identificirati, kao što je sudski nalog; i
- prijenos izvorne obveze povjerljivosti svim kasnijim uredima koji rade na otkrivanju.⁶⁷

Donja tablica ukratko prikazuje kako se anonimnost i povjerljivost rješavaju u nacionalnom zakonodavstvu zemalja Zapadnog Balkana.

Albanija	Zakon priznaje pravo na anonimnu prijavu samo pod legitimnim uvjetima ⁶⁸ . Anonimne prijave se "prihvataju" samo ako odgovorna jedinica ili HIDAACI smatra da su razlozi za anonimnost opravdani i ako bi se osoba suočila sa "stvarnom, trenutnom i nepopravljivom štetom" otkrivanjem svog imena u prijavi. ⁶⁹
-----------------	--

⁶⁵ CoE Recommendation Principle 18, EU Directive Article 16.

⁶⁶ EU Directive, Art. 6(3).

⁶⁷ EU Directive, Arts. 9(1)(a), 11(2)(b), 16 and 22; Rec. paras. 53, 76, 84-5; IBA Report, at 18.

⁶⁸ Law No.60/2016 on "Whistleblowing and Whistleblower Protection", Article 7, point 2

⁶⁹ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 14

<p>Bosna i Hercegovina</p>	<p><i>Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Zakon se posebno ne bavi povjerljivošću i zaštitom identiteta i identifikacijskih podataka zviždača. Za legitimitet, zakon mora štiti povjerljivost kada se to zatraži.⁷⁰</p> <p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Zakon se posebno ne bavi povjerljivošću i zaštitom identiteta i identifikacijskih podataka zviždača. Za legitimitet, zakon mora štiti povjerljivost kada se to zatraži.⁷¹</p> <p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske</i></p> <p>Zakon navodi da bi "anonimnost" i "osobni podaci" zviždača trebali biti zaštićeni osim ako se osoba izričito odrekne zaštite. Pretpostavlja se da to pokriva zahtjeve za povjerljivošću (identitet je zaštićen), a ne za anonimnošću (identitet je nepoznat) ako zviždači daju osobne podatke. Zakon u načelu poštuje zaštitu povjerljivosti. Međutim, nedostaju posebne odredbe za provedbu. Na primjer, ne štiti podatke koji se mogu identificirati i koji se mogu pratiti kako bi se neizravno otkrio identitet zviždača; niti daje pravodobnu obavijest unaprijed kada je izlaganje obavezno, kao što je sudski nalog.⁷²</p>
<p>Kosovo*</p>	<p>Zviždači imaju prava najbolje prakse za zaštitu svog identiteta. Odgovorni službenici i sve druge osobe koje prihvaćaju ili obrađuju prijave dužne su čuvati povjerljivost prijavljenih informacija, te mogu otkriti ili prenijeti informacije trećim stranama samo uz pisani pristanak zviždača ili radi ispunjavanja zakonske obaveze u vezi s istraživanjem kršenja; sprječavanje ozbiljnog rizika za sigurnost, javno zdravlje, javnu sigurnost ili okoliš; sprječavanje zločina; ili procesuiranje kaznenog</p>

⁷⁰ Idem, p. 24

⁷¹ Idem, p. 32

⁷² Idem, p. 40

	djela. Zviždači će biti obaviješteni prije kršenja njihove povjerljivosti. ⁷³
Crna Gora	Zakon zahtijeva da se povjerljivost zviždača održi, sve dok osoba "izričito ne zatraži da takvi podaci moraju biti dostupni javnosti." Tijela, trgovačka društva, druge pravne osobe, poduzetnici i Agencija za sprječavanje korupcije dužna je čuvati „povjerljivost podataka.” ⁷⁴
Sjeverna Makedonija	Zakon zahtijeva zaštitu identiteta i osobnih podataka zviždača. To se odnosi i na unutarnje i vanjske objave, kao i na sve ljude koji dođu u kontakt s identifikacijskim podacima zviždača. Ove informacije mogu se otkriti samo ako to dopusti zviždač ili ako to naredi sud. Zviždači moraju biti obaviješteni hoće li i kada njihovi podaci biti objavljeni, te obavijestiti o svim mjerama zaštite svjedoka da budu njima na raspolaganju. Osobni podaci ne smiju se otkrivati subjektima prijave od strane zviždača. ⁷⁵
Srbija	Zakon kaže da osobni podaci zviždača i svi podaci koji se mogu koristiti za otkrivanje identiteta osobe moraju biti zaštićeni osim ako se osoba ne odrekne povjerljivosti. Zakon zahtijeva da zviždači budu obaviješteni kada se njihov identitet može otkriti tijelima javne vlasti, te da budu obaviješteni o svojim pravima na zaštitu svjedoka. Osobni podaci ne smiju se otkrivati osobama navedenim u prijavi zviždača, osim ako to nije izričito propisano drugim zakonom. Ako se slučaj prenese, izvorni ugovor o povjerljivosti migrira s njim na bilo kojeg novog primatelja. ⁷⁶

Tablica 4. Anonimnost i povjerljivost

⁷³ Idem, p. 50

⁷⁴ Idem, p. 60

⁷⁵ Idem, p. 82

⁷⁶ Idem, p. 91

Teret dokazivanja

Načelo 25. Preporuke Vijeća Europe stavlja na poslodavca teret dokazivanja bilo kakve štete koju je nanio poslodavac protiv interesa pojedinca koji je prijavio ili otkrio nepravilnost u javnom interesu. Nakon što zaposlenik pokaže „prima facie“ slučaj da je podnio prijavu ili objavu od javnog interesa i pretrpio štetu, teret se prebacuje na poslodavca, koji tada mora dokazati da je svaki takav postupak bio pošten i da nije ni na koji način povezan sa zviždanjem.⁷⁷

Svi vjerodostojni zakoni imaju dvodijelni obrnuti teret dokazivanja. Zviždač ima teret iznošenja temeljnog ili „prima facie“ slučaja, nakon čega se teret prebacuje na poslodavca/tuženog, koji još uvijek može pobijediti dokazivanjem da bi ionako poduzeo istu radnju da nije bilo zviždača. Direktiva EU postavila je najnoviju najbolju praksu za terete dokazivanja. Zviždači nose svoj teret samo dokazujući da su sudjelovali u zaštićenom govoru i pretrpjeli naknadnu štetu. Teret se zatim prebacuje na poslodavca/tuženika da dokaže da je radnja utemeljena na čimbenicima neovisnim o zviždanju. Uvodna izjava Direktive koja objašnjava tekst pojašnjava da to znači da zviždanje "nije ni na koji način povezano" s navodnom osvetom.⁷⁸ Donja tablica sažima način na koji se teret dokazivanja odnosi na nacionalno zakonodavstvo zemalja Zapadnog Balkana.

Albanija	Ako se zaposlenik obrati HIDAACI-ju za zaštitu, poslodavac mora dokazati da sve radnje poduzete protiv zaposlenika nisu bile izravno ili neizravno povezane s tim da je zaposlenik podnio prijavu. ⁷⁹
Bosna i Hercegovina	<i>Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine</i> Zakon kaže da ako poslodavac tvrdi da bi isti postupak bio poduzet protiv zaposlenika da on/ona nije podnio prijavu, poslodavac je dužan to dokazati. ⁸⁰ <i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine</i>

⁷⁷ Council of Europe, October 2014, *Protection of Whistleblowers: Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*, Strasbourg: Council of Europe, p. 41

⁷⁸ EU Directive, Art. 21(5), Rec. para. 93.

⁷⁹ Law No.60/2016 on "Whistleblowing and Whistleblower Protection", Article 19, point 4

⁸⁰ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 26

	<p>Zakon navodi da zviždač mora pružiti dokaz da postoji "vjerojatna" uzročna veza između prijave korupcije ili viktimizacije prijavom i navodne osvete. Ako poslodavac tvrdi da bi isti postupak bio poduzet protiv zaposlenika da on nije podnio prijavu, poslodavac je dužan tu obranu dokazati⁸¹</p> <p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske</i></p> <p>Zakon navodi da, kako bi bile kvalitetne za zaštitu, štetne radnje poduzete protiv zaposlenika moraju biti "uzročno povezane" s tim da je zaposlenik podnio prijavu te da mora postojati "uzročno-posljedična veza". Druga odredba zahtijeva od tuženika da dokaže svoj naveden neovisni razlog bez osvete za tužbu protiv zviždača. Ove odredbe stavljaju zaposlenike u znatno nepovoljniji položaj i ne mogu koegzistirati sa standardima u Direktivi EU-a i Preporuci Vijeća Europe.⁸²</p>
Kosovo*	<p>Zakon kaže da poslodavci imaju teret dokazivanja da sve štetne radnje poduzete protiv zaposlenika nisu imale uzročnu vezu s osobom koja je podnijela prijavu.⁸³</p>
Crna Gora	<p>Zakon kaže da poslodavci imaju teret dokazivanja da štetne radnje poduzete protiv zaposlenika nisu imale uzročnu vezu s osobom koja je podnijela prijavu.⁸⁴</p>
Sjeverna Makedonija	<p>Zakon kaže da je teret dokazivanja na poslodavcima u slučajevima "sporova o postojanju povrede prava zviždača."⁸⁵</p>
Srbija	<p>Zakon zahtijeva od zviždača da prvo utvrde "vjerojatnost" da će pretrpjeti odmazdu zviždača prije nego preokrenu teret dokazivanja na poslodavca.⁸⁶</p>

Tablica 5. Teret dokazivanja

⁸¹ Idem, p. 34

⁸² Idem, p. 42

⁸³ Idem, p. 52

⁸⁴ Idem, p. 71

⁸⁵ Idem, p. 83

⁸⁶ Idem, p. 93

Kanali za prijavu i otkrivanje

Načelo 14 Preporuke Vijeća Europe navodi da kanal za izvješćivanje i objavljivanje uključuje:

- Izvješća unutar organizacije ili poduzeća (uključujući osobe određene primanje povjerljivih izvješća);
- Izvještava relevantna javna regulatorna tijela, agencije za provođenje zakona i nadzorna tijela;
- Otkrivanje javnosti, primjerice novinaru ili saborskom zastupniku.⁸⁷

Individualne okolnosti svakog slučaja odredit će najprikladniji kanal.

Ljudi koji rade u institucijama Bosne i Hercegovine nemaju bezuvjetno pravo birati između internih i eksternih kanala, za njihovo prvotno otkrivanje.

Direktiva EU snažno potiče zviždače da prvo prijave putem vjerodostojnih internih kanala. Međutim, Direktiva također jasno kaže da imaju izbor hoće li svoje početnu prijavu nepravilnosti podnijeti interno (poslodavac) ili eksterno (državna agencija za provedbu).

Izvještaji unutar ustanove ili organizacije

Prema EU Direktivi, interno izvješćivanje je usmeno ili pismeno priopćavanje informacija o povredama unutar pravne osobe u privatnom ili javnom sektoru.

Empirijske studije pokazuju da je većina zviždača sklona prijaviti interno, unutar organizacije u kojoj rade. Gotovo svi zviždači ograničavaju se na internu komunikaciju, odlučujući ne “preskakati rangove”.⁸⁸ To znači da bez obzira na formalne opcije, zdrava interna politika može biti najznačajnija za minimiziranje osвете i stvaranje promjena. Osim toga, interno prijavljivanje nepravilnosti je i najbolji način da informacije dođu

⁸⁷ Council of Europe, October 2014, *Protection of Whistleblowers: Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*, Strasbourg: Council of Europe, p. 8

⁸⁸ Ethics Resource Center, *Reporting: Who's Telling You What You Need to Know, Who Isn't, and What You Can Do About It* (2010), p. 15

do osoba koje mogu pridonijeti ranom i učinkovitim rješavanju rizika za javni interes.⁸⁹

Učinkovit interni sustav prijavljivanja zviždača:

- osnažiti osoblje i druge relevantne dionike da govore o nepravilnostima;
- omogućiti pravovremeno otkrivanje i marljivo rješavanje nepravilnosti počinjenih unutar, od strane ili za organizaciju;
- spriječiti i minimizirati štetu organizaciji, uključujući zakonsku odgovornost, ozbiljne financijske gubitke i trajnu štetu reputaciji koja rezultira smanjenim povjerenjem javnosti, omogućavanjem ranog otkrivanja i ispravljanja nepravilnosti;
- spriječiti i minimizirati štetu javnom interesu, uključujući javno zdravlje, ljudska prava i okoliš;
- zaštititi zviždače i treće strane u opasnosti od osвете;
- omogućiti organizaciji učenje i ispravljanje
- njegovati organizacijsku kulturu povjerenja, transparentnosti i odgovornosti, koja pomaže u sprječavanju nepravilnosti.⁹⁰

Direktiva EU zahtijeva "kanal za zviždače" za sve institucije koje imaju više od 50 zaposlenih i sve općine koje imaju više od 10.000 građana i 50 zaposlenih⁹¹. Direktiva uključuje osnovne kontrole za uspostavu i strukturu ureda za zviždače. U internim kanalima privatnog sektora mora raditi "nepriistrana osoba" ili odjel i moraju biti u skladu sa zahtjevima Direktive o povjerljivosti. U uvodu se navodi da bi kanal trebao biti neovisan i bez sukoba interesa (kao što je glavni revizor ili član uprave), i odgovara izravno šefu organizacije.⁹² Vanjski kanali su slični, ali s dodatnim zahtjevom - obukom osoblja kako bi mogli savjetovati zviždače o njihovim pravima.⁹³

Direktiva EU štiti sva interna zviždanja, a ne samo ona kroz formalne kanale. Definicija za zaštićeno interno izvješće - „usmeno ili pismeno prijavljivanje o povredama unutar pravne osobe u privatnom ili javnom sektoru” - ne uključuje nikakve iznimke⁹⁴. Ti kanali moraju biti sigurne opcije koje su dodatak, a ne zamjena za komunikaciju zaštićenih informacija, ili dio službenih radnih podataka. Inače će

⁸⁹ EU Directive, para. 33

⁹⁰ Terracol, Marie. 2022, *Internal Whistleblowing Systems, Best practice principles for public and private organizations*, Berlin: Transparency International, p. 8.

⁹¹ EU Directive, Articles 8, 11.

⁹² Idem., Article 9(1), Rec. para. 56.

⁹³ Idem., Articles 12(5), 13(a) and (f).

⁹⁴ Idem., Article. 5(4).

kanali postati “uska grla koja ograničavaju protok” informacija kroz organizaciju. Donja tablica sažima interni kanal izvješćivanja prema nacionalnom zakonodavstvu zemalja Zapadnog Balkana.

<p>Albanija</p>	<p>Zakon zahtijeva od javnih tijela s više od 80 zaposlenika i privatnih subjekata s više od 100 zaposlenika da odrede "odgovornu jedinicu" za evidentiranje, istraživanje i ispitivanje prijava ⁹⁵</p>
<p>Bosna i Hercegovina</p>	<p><i>Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Interno izvješće može se podnijeti neposredno ravnatelju ustanove u slučaju da ravnatelj ustanove nije donio interni akt o izvješćivanju i zaštiti ili nije poznat postupak internog izvješćivanja, odnosno ako su podaci o službi, tijelu ili osoba odgovorna za zaprimanje i pregled izvješća nije vidljivo istaknuta u prostorijama ustanove i na njezinoj web stranici. Korupciju je moguće prijaviti i izravno voditelju, ako zviždač ima razloga vjerovati da je ovlaštena osoba, koja je internim aktom određena za primanje prijava, izravno ili neizravno povezana s počinjenom korupcijom.⁹⁶</p> <p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Za interno prijavljivanje, zaposleni u institucijama Brčko Distrikta mogu podnositi prijave nadređenima, pravnim službenicima, odnosno nadzornim ili revizijskim službenicima, ali samo putem formalnog zahtjeva. Interna prijava mora se dostaviti u skladu s internim aktima, za koje zakon kaže da moraju biti doneseni u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu zakona, i koji „moraju biti istaknuti na vidnom mjestu u prostorijama i na internetskoj stranici svake javne ustanove.” Zakon isto kaže za „pravne osobe“ i „poduzetnike“⁹⁷</p>

⁹⁵ Law No.60/2016 on “Whistleblowing and Whistleblower Protection”, Article 10, point 1

⁹⁶ PLE BiH available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=221>

⁹⁷ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 31

	<p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske</i></p> <p>Zakon dopušta internu prijavu “odgovornim osobama”. Odgovorna osoba je čelnik organa RS ili jedinice lokalne samouprave, nositelj javnih ovlasti, odgovorna osoba u poslovnom subjektu (poduzeću, poduzetniku i sl.) u kojem je pokušana ili počinjena nepravilnost, odnosno u kojem su zviždaču prekršena prava⁹⁸</p>
<p>Kosovo*</p>	<p>Zviždač podatke dostavlja odgovornoj osobi u javnoj ili privatnoj ustanovi. Javni poslodavac koji ima više od petnaest (15) zaposlenih dužan je imenovati odgovornu osobu i objaviti ime odgovorne osobe na službenoj web stranici. Ukoliko poslodavac nije imenovao odgovornu osobu (jer nije bio dužan ili nije izvršio tu obvezu) onda se može podnijeti prijava čelniku javne ustanove.</p> <p>Poslodavac u privatnom sektoru koji ima više od pedeset (50) zaposlenih dužan je imenovati odgovornu osobu i obavijestiti osoblje o odgovornoj osobi. Ukoliko poslodavac nije imenovao odgovornu osobu (jer nije bio dužan ili nije izvršio tu obvezu) tada se može prijaviti čelniku poslodavca privatnog sektora.⁹⁹</p>
<p>Crna Gora</p>	<p>Zakon kaže: “Zviždači mogu podnijeti prijavu nepravilnost tijelu, trgovačkom društvu, drugoj pravnoj osobi ili poduzetniku”, od kojih će svaki “odrediti osobu za zaprimanje i postupanje po prijavi zviždača”. Ako imenovana osoba utvrdi prijetnju javnom interesu u vezi s korupcijom, provjerit će prijavu i čelniku organizacije predložiti mjere. O rezultatima interna jedinica mora izvijestiti zviždača u roku od 45 dana.¹⁰⁰</p>

⁹⁸ PLE Republika Srpska available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=222>

⁹⁹ PLE Kosovo, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=224>

¹⁰⁰ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 68

S. Makedonija	Nepravilnost se prijavljuje ovlaštenoj osobi za zaprimanje prijava zviždača. To je osoba koju čelnik javne ili privatne osobe ovlašćuje postupati po prijavama zviždača. Ukoliko čelnik tog tijela ne ovlasti osobu za primanje prijava od zviždača, kako je propisano Zakonom, tada on preuzima ulogu ovlaštene osobe. ¹⁰¹
Srbija	Interno prijavljivanje nepravilnosti je davanje informacija osobi koju je poslodavac ovlastio za primanje podataka i vođenje postupka povodom prijave. ¹⁰²

Tablica 6. Unutarnji kanali prijave nepravilnosti

Izveštaji relevantnim javnim regulatornim tijelima, Agencijama za provođenje zakona i nadzornim tijelima

Zviždači su važan dio „dokaza“ za institucije kako bi one postigle svoje misije, stoga bi one trebale poštivati načela najbolje prakse koja su gore sažeta. Zviždačima se savjetuje da prijavljuju kanalima ili preko odvjetnika koji ima stručnost, ne samo u zakonu već i u političkoj stvarnosti, kako bi prijava bila najučinkovitija i najvjerodostojnija. Ovo je također način da anonimni zviždači najbolje zaštite svoj identitet kada rade s vladinom agencijom.

Direktiva EU snažno potiče zviždače da prvo prijave putem unutarnjih kanala. Međutim, Direktiva također jasno kaže da imaju izbor hoće li svoju prijavu nepravilnosti prijaviti interno (poslodavac) ili eksterno (državna agencija za provedbu). Tablica u nastavku sažima vanjske kanale izvješćivanja prema nacionalnom zakonodavstvu zemalja Zapadnog Balkana.

¹⁰¹ PLE North Macedonia, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=226>

¹⁰² PLE Serbia, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=227>

<p>Albanija</p>	<p>Za vanjske prijave, osoba može podnijeti prijavu izravno HIDAACI-ju samo ako:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● poslodavac nema odgovornu osobu; ● odgovorna osoba ne započne istragu ili nepropisno odbaci prijavu; ● ljudi unutar odgovorne jedinice su izravno ili neizravno uključeni u navedene nepravilnosti; ● postoje drugi razumni razlozi za sumnju u integritet i nepristranost odgovorne osobe; ● dokazi se mogu izbrisati ili uništiti.¹⁰³
<p>Bosna i Hercegovina</p>	<p><i>Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Za vanjsko prijavljivanje kanali uključuju tijela kriminalističke istrage i tužiteljstva, te Agenciju za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK).¹⁰⁴</p> <p>Zviždač može prijaviti nepravilnost eksterno u slučaju kada postupak prema internoj prijavi traje duže od 15 dana. Eksterna prijava može se izvršiti i ako zviždač utvrdi da je unutarnje postupanje u pogledu podnesene prijave bilo nepravilno, odnosno ako ima razloga vjerovati da je ovlaštena osoba, koja je određena za primanje prijave sukladno internom aktu, ili ravnatelja ustanove, izravno ili neizravno dovodi u vezu s počinjenim korupcijskim djelom¹⁰⁵</p> <p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine</i></p> <p>Za vanjsko prijavljivanje kanali uključuju tijela kriminalističke istrage i tužiteljstva te Okružni ured za suzbijanje korupcije i koordinaciju antikorupcijskih aktivnosti. Osoba može eksterno prijaviti samo ako postupak interne prijave</p>

¹⁰³ Law No.60/2016 on “Whistleblowing and Whistleblower Protection”, Article 11

¹⁰⁴ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 23

¹⁰⁵ PLE BiH available in: <https://lms.raii-see.org/mod/folder/view.php?id=221>

	<p>traje duže od 15 dana; postupak je bio neregularan; osoba vjeruje da je upravitelj ili osoba ovlaštena za primanje prijave povezana s korupcijom; ili ako postoji neposredna opasnost od "šireg društvenog značaja"¹⁰⁶</p> <p><i>Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske</i></p> <p>Vanjski kanali prijavljivanja su organi unutarnjih poslova ili tužiteljstvo. Određene odgovorne osobe imaju opsežne dužnosti zaštite zviždača dok istražuju njihove dokaze .¹⁰⁷</p>
<p>Kosovo*</p>	<p>Zviždač može podnijeti eksternu prijavu nakon podnošenja interne ili se odlučiti za eksternu prijavu odmah kada:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● prijava je povezana s voditeljem kod poslodavca; ● zviždanje je hitna stvar koja je povezana s ozbiljnim i neposrednim rizikom ili nepopravljivom štetom; ● postoje opravdane sumnje da bi protiv zviždača mogle biti poduzete štetne radnje, dokazi mogli biti skriveni ili uništeni ako bi zviždač podnio internu prijavu nepravilnosti; ● zviždač opravdano sumnja da interni kanali prijave za zviždače nisu učinkoviti.. <p>Vanjsko izvješćivanje za javni sektor upućeno je Agenciji za borbu protiv korupcije i Inspekciji rada za privatni sektor ¹⁰⁸</p>
<p>Crna Gora</p>	<p>Ako zviždač nije u propisanom roku od državnog tijela, trgovačkog društva, druge pravne osobe ili poduzetnika primio dopis kojim ga obavještavaju o poduzetim mjerama povodom njegove prijave ili nije zadovoljan, može podnijeti prijavu Agenciji.</p>

¹⁰⁶ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 31

¹⁰⁷ Idem, p. 39

¹⁰⁸ PLE Kosovo, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=224>

	<p>Zakon dopušta da zviždači mogu podnijeti prijavu Agenciji i bez prethodnog dostavljanja državnom tijelu, trgovačkom društvu, drugoj pravnoj osobi ili poduzetniku na koje se prijava odnosi ¹⁰⁹</p>
<p>Sjeverna Makedonija</p>	<p>Zaštićenu vanjsku prijavu zviždač može izvršiti prijavom Ministarstvu unutarnjih poslova, Državnom odvjetništvu, Državnoj komisiji za sprječavanje korupcije, pučkom pravobranitelju ili drugim nadležnim institucijama ili pravnim osobama.</p> <p>Zaštićeno vanjsko prijavljivanje provodi se ako:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● prijava je usmjerena protiv čelnika ustanove ili pravne osobe, ● zviždač ne dobije informaciju o poduzetim mjerama po internoj prijavi u zakonskom roku, ● nisu poduzete mjere nakon interne prijave, ● zviždač nije zadovoljan mjerama nakon interne prijave ili ● strahuje od štetnih posljedica za njega ili njemu blisku osobu.¹¹⁰
<p>Srbija</p>	<p>Vanjsko prijavljivanje je davanje podataka ovlaštenom tijelu izvan poslodavca, a to može biti državno odvjetništvo, nadležna inspekcija, povjerenik za informacije od javnog značaja, Agencija za sprječavanje korupcije ili drugo tijelo.¹¹¹</p>

Tablica 7. Vanjski kanali prijave nepravilnosti

¹⁰⁹ PLE Montenegro, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=220>

¹¹⁰ PLE North Macedonia, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=226>

¹¹¹ PLE Serbia, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=227>

Medijsko razotkrivanje

Osoba koja javno objavi ispunjava uvjete za zaštitu prema EU Direktivi ako:

- osoba je prva prijavila interno i eksterno, ali nisu poduzete odgovarajuće mjere kao odgovor;
- osoba ima razumne razloge vjerovati da:
- povreda može predstavljati neposrednu ili očitu opasnost za javni interes; ili
- u slučaju vanjskog prijavljivanja postoji rizik od odmazde ili su mali izgledi da će se prijava učinkovito riješiti, zbog posebnih okolnosti slučaja.¹¹²

Javna razotkrivanja često su nužna kako bi se dobila politička potpora potrebna za djelovanje vlade. Prema Direktivi EU-a, ako je zviždač izvršio internu ili eksternu (državna agencija za provedbu) prijavu, nakon tri mjeseca nezakonito je osvetiti se za izlazak u javnost. Zviždač ne mora čekati ako postoji razumno uvjerenje o odmazdi, mali izgledi za uspjeh zbog tajnog dogovora ili uništenja dokumenata ili neposredna prijetnja javnom zdravlju ili sigurnosti.¹¹³

Ako zviždač odluči izaći u javnost, važno je podijeliti dokaze o nepravilnosti sa svim dionicima koji bi trebali imati koristi od istine. Neophodno je ne samo imati dobar slučaj i dokaze, već i uspješnu pravnu kampanju za solidarnost kako bi javnost osudila korumpiranu organizaciju, a ne izoliranog zviždača.¹¹⁴

Albanija	U slučaju da zviždač javno objavi prijavljenu navodnu radnju ili radnju korupcije, gubi pravo na zaštitu prema ovom zakonu. ¹¹⁵
Bosnia and Herzegovina	<i>Zakon o zaštiti zviždača u institucijama Bosne i Hercegovine</i> Javno razotkrivanje je moguće pod uvjetom da zviždač ima razloga sumnjati da će biti podvrgnut

¹¹² EU Directive, Article 15

¹¹³ EU Directive, Article 15

¹¹⁴ Devine and Maassarani, 2011, *The Corporate Whistleblower's Survival guide: A Handbook for Committing the Truth*, (Berrett Koehler), pp. 51-53.

¹¹⁵ Law No.60/2016 on "Whistleblowing and Whistleblower Protection", Article 3, point 10 and point 13.

Kosovo*

osvetničkom postupanju određene osobe ili da u slučaju zaštićene prijave nadležnim tijelima neće biti poduzete odgovarajuće mjere ili da će dokaze i podatke sakriti ili uništiti ili ako su isti podaci prijavljeni nadležnim tijelima, ali nisu poduzete odgovarajuće mjere u zakonskom roku.¹¹⁶

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Javno razotkrivanje je moguće pod uvjetom da zviždač ima razloga sumnjati da će biti podvrgnut osvetničkom postupanju određene osobe ili da u slučaju zaštićene prijave nadležnim tijelima neće biti poduzete odgovarajuće mjere ili da će dokaze i podatke sakriti ili uništiti ili da su isti podaci prijavljeni nadležnim tijelima, ali nisu poduzete odgovarajuće mjere u zakonskom roku¹¹⁷

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Javno razotkrivanje je moguće pod uvjetom da zviždač ima razloga sumnjati da će biti podvrgnut osvetničkom postupanju određene osobe ili da u slučaju zaštićene prijave nadležnim tijelima neće biti poduzete odgovarajuće mjere ili da će dokaze i podatke sakriti ili uništiti ili da su isti podaci prijavljeni nadležnim tijelima, ali nisu poduzete odgovarajuće mjere u zakonskom roku.”¹¹⁸

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju Republike Srpske

Zakon dopušta prijavu organizacijama civilnog društva “koje se bave zaštitom ljudskih prava i borbe protiv korupcije.

Javno objavljivanje može se izvršiti u sljedećim situacijama:

- u trenutku kada zviždač koji otkrije informaciju ima razloga vjerovati da će biti kažnjen ako izvrši internu ili eksternu prijavu
- zviždač ima razloga vjerovati da će dokazi povezani sa štetnim radnjama biti sakriveni ili uništeni ako zviždač prijavi interno ili eksterno;

¹¹⁶ PLE BiH available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=221>

¹¹⁷ PLE Brčko District available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=223>

¹¹⁸ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 39

	<ul style="list-style-type: none"> ● u slučaju neposredne opasnosti po život, javno zdravlje, sigurnost, okoliš ili kada je prouzročena velika ili nepopravljiva šteta; ● tijela odgovorna za zaprimanje slučajeva internog ili vanjskog zviždanja nisu poduzela odgovarajuće radnje u vezi s informacijama o zviždačima u roku od šest mjeseci od trenutka prijave informacija o zviždačima. <p>Javna razotkrivanja mogu se izvršiti u medijima, nevladinim organizacijama, putem interneta, na javnom skupu ili na bilo koji drugi način kojim se informacija čini javnom.¹¹⁹</p>
Crna Gora	Zakon posebno ne rješava ovo pitanje. ¹²⁰
Sjeverna Makedonija	<p>Zviždač može izvršiti objavu zaštićenih informacija javnosti stavljanjem informacija na uvid javnosti (putem tiskanih ili elektroničkih medija, društvenih mreža) ako:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ne postoje odgovarajuće procedure za interno ili eksterno prijavljivanje, ● osoba nije u zakonskom roku dobila informaciju o poduzetim mjerama po internoj ili eksternoj prijavi, ● nisu poduzete nikakve mjere po internoj ili eksternoj prijavi ili ● postoji "lako prepoznatljiva prijetnja" uništenja dokaza ili prikrivanja nepravilnosti. <p>Prema Zakonu, u zaštićenoj javnoj objavi zviždač ne smije učiniti dostupnim sljedeće podatke:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● osobni podaci koji nisu od značaja za prijavu nepravilnosti, ● podatak/informacija koji se prema zakonu smatra tajnošću,

¹¹⁹ PLE Kosovo, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=224>

¹²⁰ Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 68

Srbija	<ul style="list-style-type: none"> ● podaci/informacije koji bi ugrozili vođenje kaznenog, prekršajnog ili parničnog postupka, ● informacije koje bi narušile ili ugrozile nacionalnu sigurnost, obranu neovisnosti ili teritorijalnu cjelovitost <p>Pojedinci koji se ne pridržavaju ovih odredbi gube pravnu zaštitu ¹²¹</p>
	<p>Prema zakonu, zaposlenici mogu zaobići interne i eksterne kanale i otkriti javnosti ako postoji neposredna prijetnja životu, javnom zdravlju i sigurnosti ili okolišu; štete velikih razmjera; ili uništavanje dokaza. Moraju podnijeti bilo interno ili eksterno prijavljivanje nepravilnosti prije javnog objavljivanja.</p> <p>Zakon dopušta situaciju u kojoj zviždač može ujutro prijaviti nepravilnost poslodavcu ili nadležnom tijelu, a ako osoba nije sigurna da će odgovorno postupiti s prijavom nepravilnosti, zviždač može izaći u javnost (javno razotkrivanje) tog poslijepodneva. ¹²²</p>

Tablica 8. Javno objavljivanje

¹²¹ PLE North Macedonia, available in: <https://lms.rai-see.org/mod/folder/view.php?id=226>

¹²² Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 91

Dio3:

Mehanizmi podizanja svijesti, obuke i evaluacije

Dio 3: Mehanizmi podizanja svijesti, obuke i evaluacije

Zakonodavstvo o zaštiti zviždača trebalo bi poduprijeti djelotvornim naporima za podizanje svijesti, obuku i evaluaciju javnosti.¹²³ Preporuka Vijeća Europe i Direktiva EU podržavaju da imenovana agencija promiče sustave zviždača kako bi njegovala pozitivne stavove javnosti i olakšala im prijave.¹²⁴

Podizanje svijesti i obuka bitne su komponente uspješne politike zviždača. Važno je osigurati da svi zaposlenici i dionici razumiju važnost prijavljivanja od strane zviždača i da su zviždači svjesni politika i postupaka za njihovu zaštitu. Obrazovanjem zaposlenika i dionika organizacije mogu stvoriti kulturu u kojoj se zviždanje potiče i štiti te u kojoj se najbolje služi interesima javnosti i organizacije. S druge strane, kako bi se zajamčilo da su postojeći mehanizmi učinkoviti i usklađeni sa zakonodavstvom i najboljom praksom, sustav zaštite zviždača treba povremeno ocjenjivati i revidirati. Zemlje bi trebale procijeniti i poboljšati učinkovitost svojih mehanizama zaštite zviždača kroz redovito praćenje i evaluaciju cjelokupnog okvira.

Podizanje svijesti i obuka

Temeljna komponenta svakog programa protiv osвете je učinkovita obuka zaposlenika, menadžera i uprave, ako je primjenjivo. Sveobuhvatna obuka neophodna je jer obogaćuje pojedince potrebnim znanjem, vještinama i alatima za prepoznavanje, prijavljivanje, sprječavanje i pravilno rješavanje potencijalnih opasnosti, kršenja zakona i slučajeva osвете.

Konkretno, obuka bi trebala biti osmišljena tako da educira radnike i menadžere o zakonima o zaštiti zviždača, politici tvrtke, pravima zaposlenika prema zakonu i kako iskoristiti dostupne interne i eksterne programe

¹²³ G20 Anti-Corruption Action Plan, 2011, *Protection of Whistleblowers. Study on Whistleblower Protection Frameworks, Compendium of Best Practices and Guiding Principles for Legislation*, p. 15

¹²⁴ CoE Recommendation Principle 10; EU Directive Articles 22, 23.2

zaštite za ostvarivanje svojih prava. Nadalje, zakoni i postupci za zviždače bit će jasno istaknuti na radnim mjestima u javnom i privatnom sektoru gdje se njihove odredbe primjenjuju.¹²⁵

Obuka bi također trebala pokriti organizacijske prednosti programa protiv osvete. Menadžeri posebno moraju steći temeljito razumijevanje ovih koncepata i povezanih vještina, ponašanja i obveza djelovanja. Kako bi se osigurala maksimalna učinkovitost, obuku treba provoditi na pristupačnim jezicima i na razini koju oni koje se obučava mogu lako razumjeti.

“Sve strane koje moraju provoditi ili poštivati zakon osigurat će godišnju osobnu obuku za svoju upravu i osoblje o svrsi zakona, pravima i odgovornostima. Obuku će provoditi pravosudna akademija (ili ekvivalentna institucija). Zakoni i postupci za zviždače bit će jasno istaknuti na radnim mjestima i istaknuti na web stranicama na kojima se njihove odredbe primjenjuju.”¹²⁶

Nadležne vlade trebale bi poduzeti korake za podizanje svijesti u javnim institucijama, kao i u privatnom sektoru o važnosti poticanja prijavljivanja nepravilnosti i zaštite onih koji prijavljuju.

Albanija

Zakon o zviždanju i zaštiti zviždača (čl. 21)

Visoki inspektorat za prijavu i reviziju imovine i sukoba interesa podići će javnu svijest o zviždačima i zaštititi zviždača te povećati kulturno prihvaćanje zviždača.

Podizanje svijesti može pomoći u promjeni kulture i jezika koji okružuju zviždače te u konačnici razbiti prepreke i negativne konotacije povezane s otkrivanjem nedjela.¹²⁷ U tom je okviru nekoliko zemalja razvilo

¹²⁵ Transparency International, 2013, *International Principles for Whistleblower Legislation, Best Practices for Laws to Protect Whistleblowers and Support Whistleblowing in the Public Interest*, Berlin: Transparency International, p. 12

¹²⁶ Devine, Tom and Mark Worth, 2021, *Model Provisions for Whistleblower Protection Laws*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 7

¹²⁷ OECD, 2016, *Committing to Effective Whistleblower Protection*, Paris: OECD Publishing, p. 93

vodiče koji savjetuju zviždače o tome kako sigurno progovoriti o nepravilnostima (na primjer u Francuskoj, Irskoj, Latviji i Slovačkoj).¹²⁸

Najbolja praksa u zemljama Zapadnog Balkana je Srbija gdje zakon zahtijeva od poslodavca da na vidljivom mjestu objavi internu politiku prijavljivanja zviždača.¹²⁹

Srbija, Zakon o zaštiti zviždača

Članak 16

Svaki poslodavac koji ima više od 10 zaposlenih dužan je donijeti interni akt kojim se uređuje interni postupak prijavljivanja nepravilnosti.

Poslodavac je dužan opći akt iz stavka 1. ovoga članka istaknuti na vidljivom mjestu dostupnom svakom radniku, kao i na svojoj web stranici, ako za to postoje tehnički uvjeti.

Mehanizmi ocjenjivanja

Posljednji korak u stvaranju instrumenta protiv odmazde, prema preporuci OECD-a, je razvoj mehanizama pregleda za utvrđivanje podataka, mjerila i pokazatelja koji se odnose na sustave zaštite zviždača i širi okvir integriteta za procjenu učinkovitosti i praćenje učinka.¹³⁰

Razvoj mehanizama revizije važan je jer osigurava da je sustav zaštite zviždača učinkovit te da se kontinuirano prati i poboljšava tijekom vremena. Također pomaže u prepoznavanju svih praznina ili slabosti u sustavu, koje se mogu riješiti promjenama politike ili zakonodavstva. U konačnici, snažan mehanizam revizije može doprinijeti kulturi transparentnosti i odgovornosti te pomoći u promicanju javnog interesa.

U tom smislu nadležna tijela i neovisna nadzorna tijela trebaju redovito izvještavati o svojim aktivnostima. Izvješća bi trebala biti javno dostupna i ispitana u raspravi pred parlamentom. Izvješća bi trebala uključivati informacije kao što su:

¹²⁸ See: *Speak up Safely*, a Transparency International Ireland's Guide to Whistleblowing and Making a Protected Disclosure.

¹²⁹ Terracol, Marie. 2018. *A Best Practice Guide for Whistleblowing Legislation*. Berlin: Transparency International. p. 34.

¹³⁰ OECD, 2016, *Committing to Effective Whistleblower Protection*, Paris: OECD Publishing, p.13

- broj i vrsta zabrinutosti koje su iznijeli zviždači;
- broj i vrstu izvršnih radnji koje su pokrenuli ili kojima su pridonijeli zviždači;
- broj i vrstu mjera koje su poduzete za zaštitu pojedinih zviždača;
- broj radnji poduzetih protiv organizacija zbog toga što nisu zaštitile zviždače;
- broj radnji poduzetih protiv organizacija zbog toga što nisu zaštitile zviždače.¹³¹

Sjeverna Makedonija¹³²

Agencija za sprječavanje korupcije

Agencija je dužna voditi potpunu evidenciju o prijavama i zahtjevima za zaštitu zviždača, uključujući identitet osobe (ako je naveden), poslodavca, opis prijave i mjere poduzete po prijavi. Osobni podaci se ne smiju objavljivati u javnosti.

S druge strane, “benchmarking” se može koristiti za usporedbu učinka sustava zaštite zviždača u jednoj zemlji ili organizaciji s drugom. To može pomoći u identificiranju područja za poboljšanje i najboljih praksi koje se mogu dijeliti među različitim jurisdikcijama. Mogu se razviti pokazatelji za mjerenje učinkovitosti sustava zaštite zviždača. Na primjer, pokazatelji se mogu koristiti za mjerenje razine povjerenja u sustav, učestalosti odmazde protiv zviždača i razine podrške koja se pruža zviždačima.

S tim u vezi, Transparency International je razvio metodologiju i smjernice za ocjenu u odnosu na Direktivu EU i najbolju praksu.¹³³ Metodologija je osmišljena kako bi omogućila procjenu nacionalnog zakonodavstva o zaštiti zviždača u odnosu na minimalne standarde postavljene Direktivom EU-a i najbolju praksu. Kreatorima politika, zakonodavcima, civilnom društvu i drugim akterima omogućuje procjenu trenutnog nacionalnog zakonodavstva i traženje poboljšanja.

¹³¹ Council of Europe, August 2016, *Protection of Whistleblowers: A Brief Guide for Implementing a National Framework*, Strasbourg: Council of Europe, p. 21.

¹³² Devine, Tom and Mark Worth, June 2021, *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 7.

¹³³ See: MCDevitt, Andy and Marie Terracol, 2020, *Assessing Whistleblowing Legislation, Methodology and guidelines for assessment against the EU Directive and best practice*. Berlin: Transparency International

Dio 4: Vodič korak po korak za izradu politike protiv odmazde (Pravila o zviždačima)

Dio 4: Vodič korak po korak za izradu politike protiv odmazde (Pravila o zviždačima)

Politika prijavljivanja nepravilnosti interni je mehanizam za zaštitu zaposlenika od osvete prilikom prijave nepravilnosti. U nastavku su navedeni koraci koje treba uzeti u obzir pri razvoju instrumenta protiv odmazde za javne institucije i/ili organizacije. U međuvremenu, u Dodatku 2 dan je model politike za javnu ili privatnu instituciju u Albaniji.

Korak 1: Stvorite uvjete za kulturu govora

U početku bi institucija/organizacija trebala stvoriti uvjete za kulturu govora. Najviše vodstvo organizacije odgovorno je za učinkovitu provedbu internog sustava prijavljivanja nepravilnosti. Trebali bi pokazati svoju predanost i postaviti jasan “ton s vrha”. Vodstvo bi trebalo jasno dati do znanja da se osveta u organizaciji neće tolerirati.

Kultura govora ključna je u stvaranju politike protiv osvete. Kultura govora daje zaposlenicima povjerenje da prijave sve probleme bez straha od osvete. Bez obzira na profesionalni položaj zaposlenika, osobnu pozadinu ili osobine identiteta, imperativ je da se osjećaju sigurnima u korištenju sustava za izražavanje svojih briga. Zaposlenici s najmanje ovlasti trebali bi se osjećati sigurnima da prijave nepravilnosti. Pozivanje svih članova organizacije na odgovornost, bez obzira na njihovu razinu radnog staža, igra ključnu ulogu u njegovanju atmosfere povjerenja među zaposlenicima, čime se povećava vjerojatnost otkrivanja i prijavljivanja nepravilnog ponašanja.

Rukovodstvo bi trebalo osigurati da se politika protiv osvete jasno priopći svim zaposlenicima. Zaposlenici bi trebali biti obaviješteni o politici, postupcima za prijavu kršenja i posljedicama osvete. Jasna komunikacija i obuka pomoći će osigurati da svi zaposlenici razumiju politiku i svoja prava.

Lideri bi se trebali smatrati odgovornima za stvaranje kulture integriteta i etičkog ponašanja. Oni bi trebali biti primjer i pokazati svoju predanost etičkom ponašanju. Čelnici bi trebali modelirati ponašanje koje očekuju od svojih zaposlenika i osigurati da se politika dosljedno provodi u cijeloj organizaciji. Poticanjem kulture otvorene komunikacije i demonstriranjem svoje predanosti etičkom ponašanju, čelnici mogu pomoći u stvaranju radnog mjesta u kojem se zaposlenici osjećaju sigurno i s povjerenjem u prijavljivanju nepravilnosti, a osveta se ne tolerira.

Korak 2: Politika i postupak

Politika prijavljivanja zviždača trebala bi jasno navesti ciljeve i važnost politike. Dobra politika trebala bi biti sveobuhvatna i lako dostupna zaposlenicima svih razina. Politika prijavljivanja zviždača treba sadržavati informacije o:

- prijavljene nepravilnosti ili loše ponašanje;
- neprijavljene nepravilnosti i nedolično ponašanje
- kanali izvješćivanja odnosno prijavljivanja;
- informacije koje treba uključiti u izvješće o zviždačima;
- procedure koje treba slijediti;
- zaštita koja se pruža zviždaču.

O politici zviždača može se razgovarati sa zaposlenicima na različitim razinama kako bi se osiguralo da je sveobuhvatna i lako dostupna.

Korak 3: Pružite smjernice i obuku

Iznošenje optužbi za nepravilnosti može biti zastrašujuća i riskantna odluka. Mnogi zviždači suočavaju se s osvetom i drugim negativnim posljedicama zbog progovaranja, a proces nakon prijave nepravilnosti može biti emocionalno i psihički težak za zviždača. Kao takva, podrška i savjetovanje zviždača tijekom ovog kritičnog razdoblja ključni su kako bi se osiguralo da mogu donositi informirane i pouzdane odluke o tome kako dalje.

Organizacije mogu pružiti resurse i podršku kako bi pomogle zviždačima da upravljaju procesom donošenja odluka. To može uključivati pristup neovisnom pravnom savjetniku, uslugama savjetovanja i drugim oblicima podrške. Pružanje točnih informacija zviždačima o njihovim pravima i mogućnostima može im pomoći da donesu informirane odluke i osjećaju se osnaženijim te mogu pomoći u ulivanju povjerenja u sustav i poticanju prijavljivanja.

Prema Transparency Internationalu, preporučljivo je uspostaviti skup osnovnih zahtjeva za obuku za organizacije u javnom i privatnom sektoru, kao i nametnuti obvezu poslodavcima da učinkovito komuniciraju i potiču pridržavanje politike među svojim radnicima. Uprava bi trebala jasno i eksplicitno podržavati interne politike i redovito ih priopćavati osoblju putem različitih sredstava kao što su leci, poster, intranet i sastanci osoblja

Kako bi se osigurala učinkovita provedba, svo bi osoblje trebalo proći opću obuku o zviždačima i mogućim posljedicama. Međutim, menadžeri i pojedinci odgovorni za provedbu politika prijavljivanja zviždača trebali bi proći specijaliziranu obuku. Nadalje, može bit korisno je imati različite programe obuke za sve zaposlenike, pojedince koji primaju zabrinutosti i one koji istražuju prijave zviždača.

Svrha obuke i usmjeravanja je osigurati da osoblje koje radi u uredima za zviždače ima potrebno stručno znanje za razumijevanje i primjenu zakona te da su zviždači informirani o svojim pravima i obvezama prema zakonu. To se može učiniti putem treninga, pisanih materijala ili internetskih izvora. Događaji iz prošlosti dosljedno pokazuju da je osposobljenost za razumijevanje zakona i poznavanje zakona ključni element u poticanju kulturnog prihvaćanja, izbjegavanju osvete i provođenju prava ako je potrebno.

Osim toga, menadžeri bi trebali biti obučeni o tome kako prepoznati potencijalne situacije zviždača, kako postupati s prijavama nepravilnosti i kako osigurati da su zviždači zaštićeni od osvete. Također bi ih trebalo podučiti o važnosti očuvanja povjerljivosti tijekom cijelog procesa.

Korak 4: Revizija i pregled

Revizija i pregled politike prijavljivanja zviždača bitan je proces koji može pomoći institucijama ili organizacijama da procijene učinkovitost svojih politika i postupaka prijavljivanja od strane zviždača. Identificiranjem nedostataka i područja za poboljšanje, institucije ili organizacije mogu poboljšati svoju kulturu zviždanja, zaštititi zviždače i promicati etičko ponašanje.

Tijekom revizije i pregleda zviždača mogu se poduzeti sljedeći koraci:

1. Ocijenite trenutne politike i postupke prijavljivanja zviždača. To uključuje pregled politika, postupaka i smjernica vezanih uz prijavu zviždača, kao što su postupak prijave, povjerljivost, zaštita od osvete i istražni postupci.
2. Intervjuirajte ključne dionike. Kako bi se steklo sveobuhvatno razumijevanje kulture zviždača u organizaciji, potrebno je intervjuirati ključne dionike kao što su zaposlenici, menadžeri i viši rukovoditelji. To može pružiti uvid u učinkovitost trenutnih politika i procedura i identificirati sve nedostatke ili probleme koje je potrebno riješiti.

3. Pregledajte povijesne slučajeve zviždača kako biste procijenili učinkovitost organizacijskih politika i postupaka za zviždanje. To može pomoći u prepoznavanju obrazaca ili trendova u procesu prijavljivanja i istrage te u identificiranju područja za poboljšanje.
4. Utvrdite nedostatke i područja za poboljšanje. Na temelju informacija prikupljenih kroz proces evaluacije mogu se identificirati praznine i područja za poboljšanje. To može uključivati preporuke za promjene politika i procedura, obuku i obrazovanje za zaposlenike i menadžere te poboljšanja u procesu istrage.
5. Provedite promjene na temelju naučenih lekcija i pratite napredak. Nakon identificiranja područja za poboljšanje, promjene se mogu implementirati, a napredak se može pratiti tijekom vremena. Redovite evaluacije i pregledi mogu pomoći u osiguravanju da zviždanje politike i procedure ostaju učinkovite i zadovoljavaju potrebe organizacije i njezinih zaposlenika.

Također je važno izraditi i podijeliti godišnje izvješće o korištenju, rezultatima, organizacijskim prednostima i naučenim lekcijama iz internog mehanizma za prijavu zviždača svim zaposlenicima.

Dodatak 1: Rječnik pojmova¹³⁴⁾¹³⁵⁾¹³⁶⁾¹³⁷⁾

Teret dokazivanja na poslodavcu: kako bi izbjegao sankcije ili kazne, poslodavac mora jasno i uvjerljivo pokazati da sve mjere poduzete protiv zaposlenika nisu bile "ni na koji način" povezane ili motivirane prijavom ili otkrivanjem podataka zviždača

Objavljivanje: objavljivanje informacija. Zviždanje nevladinoj publici, kao što su organizacije građana ili mediji.

Vanjska prijava: prijava zviždača upućena nadležnom tijelu.

Interna prijava: prijava nepravilnosti podnešena unutar javne ili privatne organizacije (tj. unutar radnog mjesta).

Prijava ili objava od javnog interesa: prijava ili objava (javna) podataka o radnjama i propustima koji predstavljaju prijetnju javnom interesu.

Zaštita od osvete: pojedinci će biti zaštićeni od svih oblika osvete, nepovoljnog položaja ili diskriminacije na radnom mjestu koji su povezani ili proizlaze zbog prijave nepravilnosti. Ovo uključuje sve vrste štete, uključujući otkaz, uvjetnu kaznu i druge sankcije na poslu; kazneni transferi; uznemiravanje; smanjene dužnosti ili sati; uskraćivanje napredovanja ili obuke; gubitak statusa i beneficija; građanske ili kaznene parnice za osvetu; i prijetnje takvim radnjama.

Razumno uvjerenje: standard za osobu koja prijavi nepravilnost jednim od kanala, da bude zaštićena zakonom o zviždačima. Prema najboljim praksama, to znači da je zviždač iskreno vjerovao u istinitost da je ono što je prijavio istinito. Zaštita nije izgubljena za netočne prijave nepravilnosti napravljene "iskrenom pogreškom".

Prijava: komuniciranje problema nedoličnog ponašanja bilo interno unutar organizacije ili poduzeća ili vanjskom tijelu.

Osveta: Štetne radnje kojima poslodavac prijeti pojedincu ili ga poduzima protiv njega kada se smatra da pojedinac prijavljuje ili se sprema prijaviti ili je povezan s pojedincem koji prijavljuje sumnju na nezakonitost, korupciju ili drugu nepravilnost ili radnju koja ugrožava javni interes, kako je navedeno u Direktiva EU.

¹³⁴ Council of Europe, (2014), *Protection of Whistleblowers, Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*, Strasbourg: Council of Europe, pp. 6-7.

¹³⁵ Devine, Tom and Mark Worth, (June 2021), *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*, Bosnia and Herzegovina: Regional Anti-Corruption Initiative, p. 111.

¹³⁶ Transparency International, 2013, *International Principles for Whistleblower Legislation, Best Practices for Laws to Protect Whistleblowers and Support Whistleblowing in the Public Interest*, Berlin: Transparency International

¹³⁷ Terracol, Marie., 2022, *Internal Whistleblowing Systems, Best practice principles for public and private organizations*, Berlin: Transparency International, p. 5.

Zviždač: svaka osoba koja zakonito prijavljuje nepravilnost ili otkriva informacije o prijetnji ili šteti javnom interesu u kontekstu svog radnog odnosa, bilo u javnom ili privatnom sektoru.

Zviždanje: priopćavanje informacija u vezi s korumpiranim, nezakonitim, prijevaram ili opasnim aktivnostima koje se provode u ili od strane organizacija javnog ili privatnog sektora - koje su od interesa ili prijete javnom interesu - pojedincima ili subjektima za koje se vjeruje da mogu djelovati.

Pogrešno postupanje: djelo ili propust koji je protuzakonit, zlouporaba ovlasti ili može prouzročiti štetu.

Dodatak 2: Model politike¹³⁸

Preambula

Zviždanje je jedan od najučinkovitijih načina otkrivanja nedoličnog ponašanja i zaustavljanja nedjela. U kontekstu vašeg poslovnog odnosa, možete svjedočiti nepravilnostima unutar naše organizacije. Potičemo vas da progovorite koristeći jedan od dolje objašnjenih kanala kada postanete svjesni sumnjive korupcijske radnje ili prakse. Ako prijavite sumnju na korupcijsko djelo ili radnju u skladu s propisanim postupkom i djelujete pod okolnostima dobre vjere, imamo odgovornost zaštititi vas od bilo kakvog čina odmazde.

Ova Pravila opisuju koje se nepravilnosti mogu prijaviti, kako možete prijaviti svoje probleme bez straha od odmazde i zaštite koje su vam dostupne.

Što je zviždanje?

Kako je definirano Zakonom br. 60/2016 o zviždanju i zaštiti zviždača (u daljnjem tekstu: Zakon), zviždanje je prijava informacija od strane zviždača odgovornoj jedinici ili Visokom inspektoratu za prijavu i reviziju imovine i sukoba interesa (HIDAACI), u vezi sa sumnjom na koruptivnu radnju ili praksu, izvršenu na njihovom radnom mjestu kod tijela javne vlasti ili privatnog subjekta.

Što je zviždač?

Prema zakonu, zviždač je svaka osoba koja prijavi informaciju o sumnji na koruptivnu radnju ili radnju, u kontekstu svog radnog odnosa, bilo u javnom ili privatnom sektoru.

Jesam li pokriven zakonom?

Trebate znati da nisu svi oblici prijava nepravilnosti koje podnose zviždači zaštićeni zakonom.

¹³⁸ This model of whistleblower policy is designed for a public/private institution in Albania referring to the existing legislation and institutional setting. It may be used as a structure for similar models in other countries of the region.

Sjećate li se Edwarda Snowdena, bivšeg američkog obavještajnog analitičara i zviždača? Njegov je primjer najbolji primjer nekoga tko je prijavio nepravilnost u javnom interesu, ali se sada suočava s kaznenim progonom zbog toga. To je zato što vrste prijave koje je on napravio nisu dopuštene američkim zakonom o zviždačima, koji također ne uključuje zaštitu od osvetničkih kaznenih progona.

Da bi se kvalificirati za zaštitu, trebali biste:

1. biti zaposlenik, neovisno o vrsti ili trajanju radnog odnosa;
2. Prijaviti samo o sumnji na koruptivnu radnju;
3. razumno vjerovati da su prijavljeni podaci točni;
4. podnijeti prijavu po postupku utvrđenom zakonom..

Svaki od elemenata "zaštićene prijave" detaljno je objašnjen u nastavku. Ključno je razumjeti da ćete biti zaštićeni od bilo kakvog oblika osvete samo ako podnesete prijavu nepravilnosti u skladu s odredbama zakona kako je objašnjeno u nastavku. Imajte na umu da zakon ni pod kojim okolnostima ne dopušta javno objavljivanje. U slučaju da zviždač javno objavi prijavljenu navodnu radnju ili radnju korupcije, gubi pravo na zakonsku zaštitu.¹³⁹

Zaposlenici

Zaštićenu prijavu mora izvršiti zaposlenik. Zakon se odnosi na osobe koje su zasnovale radni odnos bez obzira na prirodu ili trajanje radnog odnosa. To uključuje neplaćene radnike, osobe koje su se prijavile za zapošljavanje i bivše zaposlenike.

Koje se nepravilnosti mogu prijaviti?

Možete prijaviti "sumnju na koruptivnu radnju ili praksu" u kontekstu vašeg radnog odnosa. Primjeri prekršaja koji se mogu prijaviti uključuju:

- svaki oblik aktivne i/ili pasivne korupcije, uključujući aktivnu i/ili pasivnu korupciju tijekom izbora;
- zlouporaba položaja i ovlasti;

¹³⁹ Law No. 60/2016 on Whistleblowing and Whistleblower Protection, article 8.

- svako vršenje nezakonitog utjecaja na obavljanje dužnosti ili donošenje odluka;
- zlouporaba prihoda državnog proračuna;
- nezakonita dobit;
- podmićivanje;
- sve druge radnje slične gore navedenim.

Iako je popis nepravilnosti povezanih s korupcijom širok, imajte na umu da ponašanje koje se može prijaviti isključuje osobne pritužbe povezane s radom. Osobna pritužba vezana uz posao odnosi se na izjavu o ponašanju koja utječe na pojedinca koji se pritužuje (vas), ali nema utjecaja na javni interes. Na primjer, nesporazum između vas i nekog od vaših kolega ne ispunjava uvjete za zaštitu prema zakonu. Stoga, kada odlučite podnijeti prijavu nepravilnosti, pobrinite se da dajete informacije koje su u javnom interesu.

Gdje prijaviti nepravilnost?

Zakon predviđa interno i eksterno prijavljivanje. Interno prijavljivanje vrši se nadležnoj osobi tijela javne vlasti ili privatnoj osobi. Vanjsko prijavljivanje vrši se podnošenjem prijave izravno HIDAACI-ju. Potičemo vas da prijavu prvo podnesete interno, ali prijava se može ispuniti i izravno HIDACCI-ju.

Vanjska prijava HIDAACI-ju može se podnijeti pod sljedećim uvjetima:

- tijelo ili privatni subjekt nema odgovornu osobu;
- tijelo javne vlasti ili odgovorna osoba privatnog subjekta ne započne istragu ili nepropisno odbaci prijavu;
- pojedinci unutar odgovorne osobe su izravno ili neizravno uključeni u sumnjivo ponašanje;
- postoje drugi utemeljeni razlozi za sumnju u integritet i nepristranost odgovorne osobe;
- organizacija može izbrisati ili uništiti dokaze.

Prijava se može podnijeti bilo kojim sredstvom komunikacije, pismeno ili usmeno nadležnoj jedinici ili HIDACCI-ju. Nadležna jedinica ili HIDACCI dužna je evidentirati, administrativno istražiti i ispitati zviždače kako je propisano zakonom.

Upravna istraga povodom vaše prijave bit će dovršena u najkraćem mogućem roku, a najkasnije u roku od 60 dana od dana pokretanja istrage, osim ako okolnosti ne zahtijevaju dulji rok.

Tijekom upravne istrage nadležna jedinica ili HIDACCI može zatražiti dodatne informacije, narediti inspekciju, prikupiti iskaze ili konzultirati stručnjake. Sve stranke koje sudjeluju u upravnoj istrazi mogu pregledati spis i dati izjave, argumente ili mišljenje u pisanom obliku, te imaju pravo biti saslušane o svojim navodima.

Nadležna jedinica će vas obavijestiti o svim mjerama poduzetim kao odgovor na dojavu najkasnije u roku od 30 dana od završetka istrage. Nadležna jedinica dužna je u roku od 30 dana odgovoriti na Vaš pisani zahtjev za informacijama u vezi s predmetom o kojem ste izvijestili.

Imajte na umu da odgovorna jedinica ili HIDACCI ima pravo ne pokrenuti istragu ako:

- prijava nije formalno i sadržajno pravilno podnesena te niste otklonili nedostatke prijave u roku od sedam dana;
- prijava sadrži podatke koji nisu obuhvaćeni zakonom (korupcija);
- nema dokaza o prekršaju ili kaznenom djelu.

Još jednom, prema Zakonu, ako vi (zviždač) odlučite javno objaviti informaciju, nećete imati pravo na zaštitu od osвете.

Što trebam napisati u prijavi?

Izvešće mora sadržavati najmanje:

- ID podatke i kontakt podatke zviždača (vaše);
- Opis činjenica i okolnosti sumnje na koruptivnu radnju ili radnju, potkrijepljen relevantnim dokazima u mogućem opsegu;
- Relevantno pozivanje na Kazneni zakon u mogućem opsegu;
- Vaša odluka o povjerljivosti;
- Zakonska osnova za korištenje vanjskog zviždača ako postoji.

Možete odabrati da ostanete anonimni sve dok su razlozi za anonimnost jasno izraženi i argumentirani, a prijavljeni podaci pružaju značajnu osnovu za istraživanje sumnjivog korupcijskog čina ili prakse.

Ako želite da vaša prijava bude zaštićena zakonom, morat ćete biti sigurni da možete odgovoriti potvrdno na sljedeće:

- Jeste li sadašnji ili bivši zaposlenik?

- Jesu li vam informacije koje želite prijaviti privukle pažnju u kontekstu vašeg radnog odnosa?
- Jesu li informacije povezane sa sumnjom na korupcijsko djelo ili praksu?
- Imate li razumno uvjerenje da se sumnja na korupcijsko djelo ili praksu dogodilo, da se događa ili da će se vjerojatno dogoditi?

Ako se vaše izvješće kvalificira kao zaštićeno izvješćivanje prema zakonu, imate sljedeće zaštite.

Hoće li moji radni kolege znati što sam prijavio?

Možda ćete biti zabrinuti hoće li vaši kolege saznati da ste podnijeli prijavu u vezi s nepravilnosti, no prema zakonu, identitet zviždača (vaš) bit će dan na znanje trećim stranama samo uz Vaš pismeni pristanak. HIDAACI ili odgovorna jedinica će uvijek čuvati povjerljivost podataka u vezi zviždača, stoga ih neće širiti ili prenositi trećim stranama unutar ili izvan organizacije ili HIDAACI-ja, te ih neće koristiti u druge svrhe, osim uz pisani pristanak zviždača ili dok ispunjenje zakonske obveze. Međutim, ako postoji visoko profilna istraga o pitanjima koja ste pokrenuli interno, povjerljivost možda neće biti moguća.

Unutar vaše organizacije, informacije o zviždačima bit će priopćene samo osobi (osobama) imenovanoj za administrativnu istragu.

Povjerljivost vs Anonimnost

Ova se dva pojma često brkaju ili se koriste naizmjenično.

Povjerljivost znači da osoba koja je primila vašu prijavu neće dijeliti vaš identitet (ime ili druge identifikacijske podatke) ni s kim bez vašeg pristanka.

Anonimnost znači da podnosite prijavu bez dijeljenja svog imena ili drugih identifikacijskih podataka.

Kakvu ću zaštitu imati?

Ako je vaša prijava o sumnji na korupcijsko djelo ili praksu u skladu s odredbama zakona, bit ćete zaštićeni od bilo kakvih mjera osvete vaše organizacije, uključujući:

- Razrješenje dužnosti;
- Suspenzija iz ureda ili jednog ili više zadataka;
- Prijelaz unutar ili izvan organizacije;
- Degradacija;
- Smanjenje plaće i/ili financijskih beneficija;
- Gubitak statusa i privilegija;
- Uskraćivanje napredovanja i obuke;
- Negativna ocjena u radnom odnosu;

Bibliografija

- Andoni, Ben. April 2020. Albania Media Reporting on Whistleblowing, On a More Engaged Role of Journalists in Improving Reporting on Whistleblowing. Tirana: Center for the Study of Democracy and Governance.
- Banisar, David. (February 1, 2011). *Whistleblowing: International Standards and Developments*.
- Feinstein, Devine, and Pender, Government Accountability Project and International Bar Association, 2021, Are Whistleblowing Laws Working? A Global Study of Whistleblower Litigation. International Bar Association; <https://www.ibanet.org/article/EE76121D-1282-4A2E-946C-E2E059DD63DA>. (“IBA Study”)
- Greenberg, J. (1990). *Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow*. Journal of Management, 16(2), 399-432. doi: 10.1177/014920639001600208
- Cheema, Moeen Umar, Rahat Munir, and Sophia Su. 2021. *Corporate Governance and Whistleblowing: Corporate Culture and Employee Behaviour*. UK: Routledge
- Colquitt, J. A., Scott, B. A., & LePine, J. A. (2013). Trust, trustworthiness, and trust propensity: A meta-analytic test of their unique relationships with risk taking and job performance. Journal of Applied Psychology, 98(3), 479-506. doi: 10.1037/a0031924
- Council of Europe. *Resolution 1729 (2010) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on the protection of “whistle-blowers”*. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe. October 2014. *Protection of Whistleblowers: Recommendation CM/Rec (2014)7 and explanatory memorandum*. Strasbourg: Council of Europe
- Council of Europe. August 2016. *Protection of Whistleblowers: A Brief Guide for Implementing a National Framework*. Strasbourg: Council of Europe
- Council of Europe. European Court of Human Rights. *European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe.
- Devine, Tom and Tarek F. Maassarani. 2011. *The Corporate Whistleblower’s Survival Guide*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers

- Devine, Tom and Mark Worth. June 2021. *Gap Analysis of Whistleblower Protection Laws in the Western Balkans and Moldova*. Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative
- Devine, Tom and Mark Worth, 2021, *Model Provisions for Whistleblower Protection Laws*, Sarajevo: Regional Anti-Corruption Initiative, pg. 7
- De Swardt, Cobus. 2021. *Silencing a Whistleblower: A Story of Hypocrisy*. Switzerland: Springer
- Deloitte. December 2019. *Whistleblower Policy*. Deloitte Touche Tohmatsu
- Dyrmishi et al. November 2013. *Whistleblowers protection in Albania: An assessment of the legislation and practice*. Tirana: Institute for Democracy and Mediation.
- Ehrlich et al. 2021. *Whistleblowing, internal control reporting systems, and firm value*. Journal of Business Ethics, 170(1), 127-146. doi: 10.1007/s10551-018-3885-5
- G20 Anti-Corruption Action Plan. 2011. Protection of Whistleblowers. Study on Whistleblower Protection Frameworks, Compendium of Best Practices and Guiding Principles for Legislation.
- ILO. 2022. *The protection of whistle-blowers in the public service sector. Technical meeting on the protection of whistle-blowers in the public service sector* (Geneva, 26-30 September 2022). Geneva
- Martin, Brian. 2013. *Whistleblowing: A practical guide*. Sweden: Irene Publishing
- Martin, Brian. 1999. *The whistleblower's handbook: how to be an effective resister*. Charlbury, UK: Jon Carpenter and Sydney: Envirobook
- McDevitt, Andy and Marie Terracol. 2020. *Assessing Whistleblowing Legislation, Methodology and guidelines for assessment against the EU Directive and best practice*. Berlin: Transparency International
- Mueller, Tom. 2019. *Crisis of Conscience: Whistleblowing in an Age of Fraud*. New York: Riverhead Books
- OECD. 2017. The Detection of Foreign Bribery, Chapter 2. *The Role of Whistleblowers and Whistleblower Protection*. Paris: OECD Publishing
- OECD. 2016. *Committing to Effective Whistleblower Protection*. Paris: OECD Publishing

- Official Journal of the European Union. 2019. Directive (EU) 2019/1937 Of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union Law
- Putnam, Robert D. 2000. *Blowing Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Shuster
- PricewaterhouseCoopers and Martin Luther University Economy and Crime Research Center, 2007, Economic Crime: People, Culture and Controls: The 4th Biennial Global Economic Crime Survey, at http://www.pwc.com/en_GX/gx/economic-crime-survey/pdf/pwc_2007gecs.pdf.
- Terracol, Marie. 2022. *Internal Whistleblowing Systems, Best practice principles for public and private organizations*. Berlin: Transparency International
- Terracol, Marie. 2018. *A Best Practice Guide for Whistleblowing Legislation*. Berlin: Transparency International
- Transparency International Ireland. 2019. *Speak Up Safely, Guide to Whistleblowing and Making a Protected Disclosure*. Ireland: Transparency International
- Transparency International. 2013. *International Principles for Whistleblower Legislation. Best Practices for Laws to Protect Whistleblowers and Support Whistleblowing in the Public Interest*. Berlin: Transparency International
- Schwartz. Tim. 2019. *A Public Service: Whistleblowing, Disclosure and Anonymity*. New York and London: OR Books
- Stubben, S. and Welch, K.T. (2018). Evidence on the Use and Efficacy of Internal Whistleblowing Systems. SSRN Electronic Journal. doi:10.2139/ssrn.3273589
- Southeast Europe Coalition on Whistleblower Protection. Whistlewire, News from the Southeast Europe Coalition on Whistleblower Protection. Winter 2020, Volume 1, Issue 1.
- Uys. Tina. 2022. *Whistleblowing and the Sociological Imagination*. Johannesburg: Palgrave Macmillan
- Worth, Mark. et al. 2017. *Public Attitudes to Whistleblowing in South East Europe*. Bosnia and Herzegovina: Regional Cooperation Council.

INSTRUMENTI ZA ZAŠTITU ZVIŽDAČA OD ODMAZDE

Coalition Website:
see-whistleblowing.org

Donour Website:
ned.org

Organization Website:
csdgalbania.org

| [ANTI-RETALIATION INSTRUMENT](#) |